

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**
на тему:
**Військово-політична діяльність Осипа
Букшованого (1890–1937)**

студентки IV курсу, групи СОІ-41
предметної спеціальності
014.03 Середня освіта (Історія)

Котик Софії Русланівни

Керівник:

Єгрешій Олег Ігорович

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Паска Богдан Валерійович

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Івано-Франківськ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Австрійська доба в житті діяча (1890 – 1914).....	6
Розділ 2. Військово-політичні процеси в житті діяча (1914 – 1937).	14
2.1. Участь Осипа Букшованого в першій світовій війні.....	14
2.2. Військова кар’єра діяча в лавах УГА.....	21
2.3. Міжвоєнний період у житті Осипа Букшованого (1920-1937).....	35
Розділ 3. Позакласна гурткова робота в контексті вивчення історії в школі: теоретичний аспект.....	42
Розділ 4. Методика роботи з темою на уроках історії і у позакласній роботі вчителя.....	49
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність дипломної роботи. Вивчення будь-якої історичної епохи неможливе без знання біографій найбільш знакових постатей того часу. Так, не в усіх є власні біографи чи окремі напрямки науки, які зосереджені на всебічному огляді життєвих досягнень діяча. Однак, ми в межах тих дипломних досліджень, які пропонуються нам для завершення бакалаврської рівня вищої освіти можемо розкрити себе як починаючі біографи. Особливо це стосується тих діячів, чий життєпис не є достатньо розписаний у Вікіпедії – першій сторінці про того чи іншого героя, яку відображає Google у глобальному пошуку запитуваної користувачем інформації. Одним із таких діячів минулого, чия біографія не є достатньо відображена в глобальному пошуку є і сотник Легіону УСС, розвідник і громадсько-політичний діяч Осип Букшований (1890 – 1937).

Ще за життя він вважався доволі контраверсійним, неоднозначним і доволі загадковим. Про нього досі гуляє багато неперевіреної інформації, а його участь в роботі на радянську розвідку сприймається як подвійна гра на користь ОУН. Ми як історики мусимо зважати як на позитивні, так і негативні сторони будь-якої постаті, адже на цьому і будуються принципи здорового об'єктивізму. Водночас, не забуваймо, що саме такі постаті як О. Букшований – показові. В них відображається час, де проживала людина, її ідеали та погляди і відповідно – ціна життєвого вибору, яка в 1937 р. обернулась трагедією.

Актуальність обраної нами тематики зумовлена тим, що в умовах повномасштабної війни РФ проти України важливим є шукати правду про історичних земляків з минулого і виставлення їх як приклад для недопущення помилок в майбутньому.

Об'єктом дипломної роботи є доля сотника УСС О. Букшованого (1890 – 1937) в контексті вивчення новітньої історії в ЗЗСО.

Предметом дослідження виступають громадсько-культурний актив і військово-політична діяльність Осипа Букшованого в австро-угорську, польську і радянську добу, яку можна вивчати на уроках історії в школі.

Виходячи з актуальності, **метою та завданнями цього дослідження є:**

- дослідити становлення особистості діяча в Австро-Угорській імперії;
- проаналізувати еволюцію поглядів і основні військово-політичні процеси в житті Осипа Букшованого;
- сформулювати методику вивчення цієї постаті задля можливості використання її біографії у виховній та навчальній роботі зі здобувачами освіти в ЗЗСО.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1890 по 1937 рр. Верхня межа – 1890-1914 рр. – зумовлена періодом становлення особистості та довоєнної громадської діяльності О. Букшованого, Нижня межа – 1915 – 1937 рр. – це час найвищих військово-політичних злетів в житті діяча.

Територіальні межі становлять межі королівства Галичини і Лодомерії, де відбулось формування особистості О. Букшованого, територія російського Поволжя, де відбував полон діяч, а також селище Жаб'є (Верховина), м. Коломия, м. Львів, м. Москва, м. Берлін, м. Відень, м. Прага, м. Харків, м. Київ, м. Умань та ін. топоніми в житті діяча в 1890 – 1937 рр.

Джерельна база. В ході роботи були використано чотири архівні справи, які безпосередньо стосуються постаті О. Букшованого, в тому числі його студентська особова справа з фонду № 27 ДАЛО [1], матеріали з судового процесу 101 у Львові за 1911 р. з фондів ЦДІАЛ [4], а також дві справи з ф. 2188 ЦДАВОУ, які презентують документи про діяльність постаті в добу командування 1-ю бригадою УСС УГА в 1918 – 1919 рр. [2-3].

Також, в роботі була використана мемуаристика однополчан Букшованого по УСС, в т.ч. Н. Гірняка [5], О. Назарука [6] та С. Шухевича [7], звіт ц.к. гімназії № 2 в м. Коломия за 1902/1903 рр. [8], де в 1900 – 1908 рр. навчався діяч, а також видання з його автографом за 1914 р. [9], а також газетна періодика австро-угорської та польської доби українською і польською мовами [10-26].

Стан наукової розробки. Історіографія дослідження представлена доробками українських дослідників О. Букшованого, бойового шляху Легіону УСС, УГА, історії КПЗУ та радянських репресій в Україні в 1920 – 1930-х рр.

Окремо хочеться згадати доробки таких дослідників як І. Андруняк [29; 60], П. Арсенич [30], Т. Васьків [32], Б. Волошинський [33], М. Галушак [35], І. Гурак [36-37], М. Лазарович [43-44], М. Литвин [45-47], І. Монолатій [52], Л. Скорич [56], І. Срібняк [59-60], Я. Тинченко [61], Н. Чупрінова [66-67] та ін. Методично робота підсилена працями В. Власова [79], М. Костриці [81], В. Прокопчука [84-85] та ін.

Методологічну основу роботи складають загально-наукові і спеціально-наукові принципи та методи дослідження. При написанні роботи авторка дотримувалася принципів історизму, всебічності, об'єктивності, системності, узагальнення та порівняння. В роботі використані такі методи: дедуктивний, коли власні положення виводяться із загальних; аналізу, при якому загальне положення ділиться на складові частини; синтезу, який полягає в проведенні дослідження в цілому, на основі об'єднання пов'язаних елементів в єдине ціле.

Наукова новизна полягає у тому, що нами здійснена спроба комплексно узагальнити фактичний матеріал про життєвий шлях сотника УСС і отамана УГА Осипа Івановича Букшованого (1890 – 1937) для формування методологічного інструментарію щодо вивчення цієї постаті на уроках історії в школі

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали цього дослідження можуть бути апробовані в навчальному процесі у школі як на уроках історії України та на суспільствознавчих предметах, так і в позакласній роботі вчителя в ході гурткових занять та при підготовці кращих своїх вихованців до олімпіад та конкурсних робіт в системі МАН.

Структура дослідження складається зі вступу, 4 розділів та трьох підрозділів, висновків, списку використаних джерел (87 позицій) та 8 додатків.

Розділ 1. Австрійська доба в житті діяча (1890 – 1914)

Останні роки австрійського панування в Галичині були пам'ятними на гучні політичні події, на появу в громадсько-культурному і громадсько-політичному житті краю нових відомих імен, які все частіше презентували молодь та людей віком до 35 років, ставало все більше прагнень до автономії, а в перспективі – і воз'єднання українців по обидва боки Збруча в єдину державу. Утворювались якісно нові культурні товариства, українські політичні партії, зростала роль і попит на українську освіту в школах та гімназіях, а з початку 1900-х рр. був запит на власний український університет у Львові. В умовах протистояння з поляками, усі ці прагнення доводилось виборювати політично, економічно, інформаційно і подекуди й в рукопашному бою. Так, до міжнаціонального збройного конфлікту зразка 1918 – 1919 та 1942 – 1947 рр. ще не доходило. Однак, в галицькому соціумі вже було чітке розуміння того, що так як раніше уже не буде.

Серед тих, хто вирішив доєднатись до прагнень українства боротись за власні права в підавстрійській Україні був і Осип Іванович Букшований (1.06.1890 – 8.12.1937). З одного боку надзвичайно мужня і у військовому плані талановита, а з іншого – вкрай неоднозначна постать, яка досі не є належно оцінена науковцями, військовими істориками, дослідниками та письменниками. Тим не менш, в рамках декомунізації 2015 – 2021 рр. на честь О. Букшованого в 2016 р. з'явилась вулиця в м. Чернівці і три бічні провулки, які раніше носили ім'я О. Пархоменка [75].

Так, свого часу про нього складали цілі легенди, які досі є предметом дискусій. Так, його життя ще досі не лягло в основу якісної книги чи короткометражного фільму. Тим не менш, в розрізі матеріалу, який є доступний нам з відкритих джерел, бібліотек та архівів, ми можемо здійснити спробу реконструкції його історичного портрета. В цім випадку ми не будемо героїзувати його чи зображати українським антиподом (антагоністом). Радше навпаки – в межах зла і добра, ми будемо шукати істину, яка можливо дасть відповідь на запитання про те, ким слід його вважати зараз.

Осип Іванович Букшований народився 1 червня 1890 р. За одними даними це сталося в м. Коломия (якщо виходити з анкетних даних його архівно-кримінальної справи) [61, с. 59]. З матеріалів, які були віднайдені в Центральному Державному історичному архіві у м. Львів щодо судового процесу 101 у Львові в 1911 р. дізнаємось, що О. Букшований є уродженцем Жаб'є-Ільці і був сином Семена та Діозинії [4, арк. 164]. Те, що батьком Осипа був чоловік на ім'я Семен свідчить і його студентська справа, де записано, що батько студента з таким іменем проживає у Коломиї. Місце народження вказано Жаб'є-Ільці [1, арк. 1].

В книзі Реабілітовані історією: Чернівецька область. Книга перша стверджується, що по-батькові в О. Букшованого Іванович було подано спеціально для конспірації вже в його радянський період життя. Це було необхідно для конспірації з врахування ведення ним шпигунської і іншої підпільної роботи на користь СРСР в 1920-х рр. В книзі також стверджується, що цей хід був зроблений для безпеки батьків діяча і його брата Євгена [69, с. 470]

В першому томі енциклопедії ЗУНР київський історик О. Рубльов вказав саме на смт. Верховину як місце народження майбутнього українського командира і громадсько-політичного діяча [70, с. 208]. При хрещенні майбутній командант 1-ї бригади УСС отримав ім'я Йосип-Петро. Про це свідчить назва його студентської справи в Державному архіві Львівської області (ДАЛО) [див. додаток А].

На допиті від 24 квітня 1920 р. діяч стверджував, що його батько був селянського походження, який в 1890-х – 1900 рр. працював дрібним урядовцем в Коломийському магістраті. У свідченнях на допиті полковника УГА Гр. Коссак проти Осипа Букшованого 10 квітня 1931 р. стверджував, що батьком його колишнього підлеглого був жандармський чиновник. Кому з них вірити? Важко сказати. Тим не менш, певне розуміння того, звідки походив діяч в нас є [61, с. 60].

Про ранні роки і дитинство діяча відомостей не збереглося. Точно відомо, що в 1902 р. він навчався у 3-Б класі цісарсько-королівської гімназії № 2 (української) в м. Коломия [8, с. 73]. Зважаючи на те, що ми побачили у його студентській справі дату вступу до Львівської політехніки, ми можемо стверджувати, що гімназію він закінчив у червні 1908 р. [1, арк. 1].

Поява в 1900-му р. української гімназії в м. Коломия було одним із найбільших досягнень для громадсько-політичної і культурної еліти Покуття австрійської доби. Діти різних соціальних верств незалежно від релігійного сповідання отримали можливість навчатись рідною мовою. Гімназію очолив український педагог і філолог С. Недільський, який попередньо курував українські класи при польській ц.к. гімназії в Коломиї № 1 [52, с. 129].

Гімназія того періоду була не лише осередком національно-культурного відродження серед молоді, а й своєрідним клубом з різними політсилами. До прикладу, М. Возняк стверджував, що у Коломийській ц.к. гімназії № 2 як і в багатьох закладах такого типу було багато політичних гімназійних гуртків, де були марксисты, анархісти, соціалісти, анархо-синдикалісти і що головне – багато прибічників української радикальної партії [14, с. 1]. Чиїм прибічником був Букшований – невідомо.

Оскільки гімназія була філологічного спрямування, то в навчальний компонент О. Букшованого входили такі іноземні мови як латина, грецька, німецька та польська. Також, в гімназії вивчалась і українська (руська) мова. Обов'язковим предметом у школі була релігійна наука (катехит). Через відсутність документів гімназійного періоду О. Букшованого, важко сказати яка була його успішність і які предмети давались юнаку найкраще. Поряд з цим відзначимо, що у співах (музиці) в нього проявився талант та жвавий інтерес до спеціалізованої літератури. Про це свідчить не лише його навчання у Львівській консерваторії в 1911 – 1914 рр., а й продана 24 листопада 2024 р. на аукціоні «Violity» книга Омеляна Карашкевича «Співи днів і ночий». Її вартість в 1200 грн була обумовлена тим, що на ній збереглося кілька автографів Осипа Букшованого. Яким було походження книги і як вона опинилась в руках продавця – невідомо [9].

Звичайно, що пошуки інформації про навчання О. Букшованого в гімназії в 1900 – 1908 рр. можна було б провести через схожі платформи та музейні колекції. Однак, брак часу та ресурсу тимчасово не дозволяє здійснити такий пошук і тому варто зосередитись на подіях, які є ширше відомими через більш доступний корпус джерел (газети, архівні матеріали, статті, монографії і т.д.).

По завершенню Коломийської гімназії (української) у червні 1908 р. О. Букшований згодом поступив до Львівської політехніки. На період вступу діяча до закладу, він носив назву цісарсько-королівської політехнічної школи у Львові. Там він обрав для себе фах інженера на машинобудівному відділенні. В цій закладі Осип-Петро Букшований планував навчатись до 1912 р. Зараховано студента греко-католицького віросповідання О. Букшованого в стіни Львівської політехніки 14 жовтня 1908 р. [1, арк. 1].

Протягом навчання О. Букшований вивчав такі предмети як математика, фізика, геометрія, рисунок (креслення), машинознавство, загальна механіка і т.д. Час на вивчення слухачем з кожного предметів давався від 1-2 до 5-6 годин на тиждень. В цілому, Букшований успішно проходив з курсу на курс у своєму навчанні. Однак, остання здана ним літня сесія як другокурсником в 1910 р. була анульована деканатом через участь у подіях 1 липня 1910 р. у Львові [1, арк. 5].

Вся справа в тім, що О. Букшований під впливом участі в Українському студентському союзі (утворений у 1909 р.) та будучи ідейним прихильником української радикальної партії, взяв участь в низці студентських протестів, які відстоювали права українців на власний університет у Львові. Власне це питання порушувалось і раніше – з початку 1900-х рр. вже було кілька протестацій у Львові, які вимусили місцевих студентів-українців змінити місце навчання. Багато хто був відрахований за рішенням ректорату або вимушений рік пропустити навчання і займатись різними способами заробітку на себе. Ще певну частину молоді через відсутність відстрочки від служби в армії було мобілізовано в її ряди [36, с. 306].

Що ж стало приводом для найбільшого українського студентського протесту у Львові 1 липня 1910 р., де взяв участь і О. Букшований? По-перше, протистояння 1906 – 1907 рр. між українцями, які хотіли мати свій університет і поляками, які робили їм безліч перешкод у цьому, завершилися без позитивних результатів для української сторони. По-друге, ухваленням офіційним Віднем позитивного рішення на початку 1910 р. щодо утворення окремого італійського правничого факультету при Віденському університеті дало привід для поляків спробувати законодавчо закріпити за собою Львівський університет як польський [74].

В ході наради у міністра просвіти Австро-Угорщини у березні 1910 р. українські депутати австрійського Рейхсрату погодились на відмову від прав українців на Львівський університет при тій умові, що їм дадуть можливість створити свій власний. Ситуація в той час ускладнилась і тим, що поляки поширювали завідома неправдиві тези про те, що українці буцім-то хочуть перетворити уже існуючий Львівський університет імені Франца І на виключно український заклад вищої освіти. Згодом, 14 березня 1910 р. у стінах львівського університету українськими студентами було проведено віче під гаслом «Най жис самостійний український університет у Львові». Відмова проректора університету надати демонстрантам один із залів для проведення віча було кваліфіковано як провокацію. Того ж дня, університетська комісія розпочала дисциплінарне слідство проти українських студентів за організацію нелегітимної акції [37, с. 118].

Протистояння між поляками і українцями за університет загострилось у травні 1910 р. Тоді пануюча сторона (поляки) у будь-який спосіб намагалась перешкоджати українським студентам вільно відвідувати заняття в університеті. Для того, щоб зняти штучну блокаду, українська молодь 19 травня у кількості понад 400 студентів вирішила зайти в стіни закладу організовано. Однак, увійти до університету українці не змогли – на замкнутих зсередини дверях було оголошення про неробочий стан закладу. У відповідь на цю польську провокацію, 20 травня 1910 р. українське молодіжне віче ухвалило власну резолюцію, де вимагало від влади закону про негайне утворення окремого університету для українців у Львові. В тексті резолюції зауважувалось, що блокаду університету поляками було зроблено за згодою ректорату і відповідно до цього, українці заявили, що вони готові до подальшої боротьби за свої права. Також, резолюція закликала українців різних суспільних верств спільно з студентами боротись за їх права [36, с. 308].

Через те, що офіційний Відень продовжував ігнорувати українську студентську проблему, галицька молодь зважилась на проведення великого віча 1 липня 1910 р. в стінах університету ім. Франца І у Львові. Це була кульмінація у ланцюжку протистояння, яке попередньо можна було вирішити законодавчо. Очевидно, що у Відні просто не усвідомили масштаб проблеми [21, с. 1-2].

Віче, яке не було погоджене з ректоратом, було проведене українцями в одній із аудиторій університету. Як відповідь на спробу українських студентів відстояти свої права, польська радикальна молодь почала зводити барикади довкола і розпочала штурм аудиторій, де проводилось зібрання українців. В сутичках між поляками і українцями загинув лідер віча – член УДСП, студент-правник Адам Коцко. Близько 128 українських студентів були заарештовані львівською поліцією, які інкримінувала їх хуліганство. Через 4 дні більшість затриманих було випущено, в тому числі і студент львівської політехніки О. Букшований [36, с. 309].

По завершенню слідчих дій, у грудні 1910 р. поліцією було скеровано до суду справу проти 101 студента-українця за участь в протестах 1 липня 1910 р. 14 лютого 1911 р. справу українських студентів почали слухати в суді. Серед обвинувачених у публічному насильстві був і 20-річний студент ц.к. політехнічної школи О. Букшований [24, с. 2].

З повідомлення часопису «Gazeta Lwowska» за 20 червня 1911 р. адвокатом О. Букшованого був др. Андрій Кос – колишній депутат Рейхсрату, доктор права. Виступаючи перед судом 19 червня 1911 р., др. А. Кос стверджував, що серед його 13 клієнтів, куди входив і О. Букшований, слідство не виявило жодного доказу того, що вони брали участь у бійці на площі (мались на увазі сутички в університеті 1 липня 1910 р. – С. К.). Адвокат зазначив, що не знайшлося жодного свідка, який міг би підтвердити, що українські студенти мали на озброєнні револьвери, стріляли чи били когось. Обговорюючи далі сам факт бійки, захисник стверджував, що українські студенти, якщо навіть припустити, що вони стріляли, то робили це лише через інстинкт самозбереження. На завершення своєї промови, д-р Кос запевняв суд, що жодні погрози, ані тюремні ув'язнення не зупинять українську студентську молодь від плекання своїх ідеалів і що прагнення народу до здобуття окремого українського університету не знищити ув'язненнями [26, с. 4].

Завершуючи свою промову, д-р Кос спершу вказав на обвинувачених як на цвіт української нації, який боровся за власний університет у Львові, після чого апелював до трибуналу, щоб в ім'я «вищої справедливості і злагодженого співжиття обох народів» виніс вирок, який звільняє обвинувачених [26, с. 5].

Палка промова доктора Коса на захист своїх клієнтів і в тому числі Осипа Букшованого не врятувала їх від вироку 4 липня 1911 р. Ним було оголошено покарання для 99 із 101 (над ще двома продовжувався окремий судовий розгляд). Серед тих 68, які отримали тюремний термін на один місяць був О. Букшований. Останні судові засідання відбувались без його участі, оскільки він перебував у себе вдома в Коломиї [21, с. 2].

Незабаром, українські адвокати В. Старосольський і В. Охримович оскаржили вирок, а суд у справі над 101 студентом продовжився. Оскарження адвокатами рішення від 4 липня 1910 р. касаційним трибуналом залишилось без змін і тому українські студенти звернулись до міністерства справедливості з проханнями про амністію (помилування). У квітні 1912 р. всі обвинувачені добровільно погодились відбутися своє покарання і лише 17 липня на волю вийшов останній український арештант у процесі «101». Протягом 1911 – 1912 рр. на потреби український студентів збирались кошти фондом «Жертви для жертв». До прикладу, лише 4 липня 1911 р. каса фонду складала 5670 корон [74].

Каральні санкції з боку навчальних закладів щодо своїх студентів-українців за участь у страйку 1 липня 1910 р. були доволі суворими. Окремо діяли дисциплінарні комісії у Львівському університеті і ц.к. політехнічній школі. Зокрема, 22 листопада 1911 р. на підставі ухвали адміністративної комісії при Професорській Раді від 3 листопада того ж року Йосип-Петро Букшований, який був зачислений в ц.к. політехнічну школу у Львові на навчальний рік 1911/1912 як учень із ґрунтовним рівнем навчання був відрахований з неї через участь у подіях 1 липня 1910 р. у Львівському університет ім. Франца І [1, арк. 4].

Опісля відрахування О. Букшований в політехніці більше не поновлювався і згодом почав навчатись у вищому музичному інституті ім. Миколи Лисенка. Згідно з одного повідомлень газети «Діло» від 6 листопада 1911 р. учень цього інституту О. Букшований (грав на віолончелі) спільно із З. Лиськом (фортепіано) та Р. Придаткевичем (скрипка) утворили тріо, яке грало такі музичні композиції як «Менует» c-moll Й.-С. Баха, а також відтворило «Романс» Л. Бетховена. Ця гра була частиною урочистостей до 100-річчя з дня народження М. Шашкевича [20, с. 2].

В одному із відгуків на концерт вищезгаданого тріо за участю О. Букшованого, о. Нижанківський відгукнувся наступним чином: «...тріо се, – треба признати – було добре підготовлене. Се свідчить дуже додатно про артистичний провід Муз. Інститута» [87, с. 80].

В 1912 р. О. Букшований долучився до австрійського війська. За час служби у збройних силах Австро-Угорщини юнак був відзначений «Пам'ятною медаллю 1912–1913 років». Свою службу у війську діяч завершив на весні 1914 р. у ранзі фельдфебеля. Незабаром, він продовжив навчання у вищому музичному інституті ім. Миколи Лисенка у Львові. Через початок 1 серпня 1914 р. першої світової О. Букшований був відкликаний як кандидат в офіцери спочатку в 30-й піхотний полк, а згодом – розпочав службу на посаді командира сотні у щойно сформованому Легіоні Українських Січових стрільців (УСС) [61, с. 59].

Отже, гуцульське селянське походження, жага до навчання і талант музиканта — ось так можна фактори, які вплинули становлення життєвих ідеалів та поглядів О. Букшованого як особистості. В будь-якому закладі освіти, де він навчався, Осип проявляв себе як здібний до науки учень та студент. Його участь у подіях 1 липня 1910 р. у стінах Львівського університету за право студентів-українців мати власний виш показало його як свідомого патріота і поборника природних прав нації. Його прагнення спільно з кількома сотнями студентів до навчання рідною мовою активно захищали українські адвокати, в т.ч. і адвокат О. Букшованого доктор А. Кос.

Хоч і багато епізодів з його життя пізніше були перекручені радянським слідством, заздрісниками та іншими опонентами, все ж – в життєписі цього діяча ще є дуже багато білих плям. Частково нами були реконструйовані його юні роки за час навчання в Коломийській гімназії (1900 – 1908), на машинобудівному відділенні Львівської політехніки (1908 – 1911) і у вищому музичному інституті ім. М. Лисенка (1911 – 1914), звідки його було забрано з 5-го семестру навчання в діючу армію в серпні 1914 р.

Розділ 2. Військово-політичні процеси в житті діяча (1914 – 1937)

2.1. Участь Осипа Букшованого в першій світовій війні

1914 р. мав стати переломним для багатьох українських видатних діячів. Якщо наприклад Д. Вітовський мав зайнятись адвокатською практикою, а Гуцульський театр Хоткевича мав здійснити нові турне в імперію Романових, то можливо і у Осипа Букшованого були зовсім інші плани на життя. Не виключено, що по завершенню строкової служби він планував стати професійним музикантом, одружитись і продовжити можливість проживати у Львові. Тим не менш, усі ці плани порушило вбивство спадкоємця австро-угорського престолу в Сараєво 28 червня 1914 р. і згодом усі ті події, які призвели до війни у серпні того ж року.

Місце досліджуваної нами постаті в подіях 1914 – 1918 рр. є малодосліджене. Скупість публікацій, які є доступними в загальному доступі не дають цілісної картини для відтворення історичного портрету Осипа Букшованого. Для нас як юних дослідників – це суттєва перешкода, яку не було вирішено попередниками з більш багатим досвідом. Тим не менш, певні корективи і певні узагальнення до того, що вдалось віднайти і що є відомим – це і робиться авторкою в межах роботи.

Власне повернення на військову службу для О. Букшованого відбулось у серпні 1914 р. Тоді він був прикомандирований до 30-го піхотного полку ЗС Австро-Угорщини. Цей підрозділ територіально підпорядковувався військовому командуванню «Львів» — саме мешканцями Львова і був укомплектований підрозділ, де декілька тижнів служив Букшований. На думку О. Козака, історія довкола того як кандидат в офіцери (кадет) О. Букшований за декілька тижнів зміг перевестись з 30-го піхотного в новостворений Легіон УСС і досі є таємницею [40, с. 55]. На наш погляд, це було зроблено через особисте втручання д-ра К. Трильовського і інших членів Бойової управи УСС, які відбирали з різних армійських частин українських старшин для майбутнього Легіону [7, с. 30].

В часі формування частини, Букшований став одним із перших сотенних командирів – він очолив 8-му сотню у 2-му курені Гр. Коссака. Підрозділ Букшованого спільно з іншими був сформований 7 вересня 1914 р. [39, с. 45].

Опісля стрімкого просування противника український легіон, який проходив доукомплектування було перекинуто для додаткового тренування в район Мукачева. За цей час сотня Букшованого розмістилась в с. Горонда і ще певний час очікувала на команду вирушати в бік фронту. Станом на 6 вересня у сотні було 204 стрільця і лише 4 офіцери включно з самим Букшованим. 20 вересня 1914 р. було отримано наказ на відправку для оборони Верецького перевалу сотні Букшованого. Вона була третьою сотнею (ротою), яка була знята з точки дислокації для введення в бій. Спочатку її було доправлено залізницею до Сваляви. Звідти підрозділ діяча вирушив на базування в с. Сент-Міклош (Чинадісво) [6, с. 32].

6 жовтня того ж року легіон змінив формат. До прикладу, сотня Е. Коника була розбита на 3 відділи (стежі) для розвідки по 50 стрільців в кожній. Сотня Букшованого була долучена до 1-го куреня Гр. Коссака. Курінь було долучено до 129-ї бригади Австрійської армії, яка не мала допустити прориву росіян фронту і їх захоплення Закарпаття як воріт в Угорщину. Вперше курінь Коссака, де була сотня Букшованого зустрівся з ворогом 8 жовтня 1914 р. саме на Верецькому перевалі. Частина дала гідний відпір, що було зафіксовано в офіційних звітах по австрійському війську наступного дня – 9 жовтня [39, с. 58-59].

13 жовтня 1914 р. сотня Букшованого вела успішні контратаки проти російських військ в селах поблизу суч. м. Сколе. 10 листопада 1914 р. за хоробрість в боях з росіянами лейтенанта Букшованого було підвищено в ранг сотника. 24 листопада 1914 р. Букшований вів своїх стрільців в бій в районі с. Тухолька. 10 грудня він був нагороджений срібною медаллю «За хоробрість» 1-го класу. 20 грудня сотник Букшований вів бійців на штурм російських позицій в районі г. Плай поблизу Воловця на Закарпатті, де його сотня втратила 30 стрільців. 21 грудня підрозділ намагався бути успішним по взяттю плацдарму на г. Гуклива, але згодом через великі втрати відступив. Новий Рік у ніч з 31 грудня 1914 на 1 січня 1915 р. сотня Букшованого зустрічала в Сваляві. 4 січня 1915 р. сотня Букшованого зайняла позиції в с. Поляна [6, с. 37]. З 4 по 9 лютого сотня Букшованого перебувала на базуванні в с. Лавочне на Львівщині. Тоді як 1 сотня Легіону УСС через втрати вона мала лише 55 стрільців [43, с. 229].

Загалом, грудень 1914 – лютий 1915 рр. був доволі важким випробуванням для 1-го куреня УСС і для Осипа Букшованого як командира сотні зокрема. Важкі погодні умови, високі бойові та небойові втрати, а також збільшення випадків дезертирства суттєво розкладали українську частину. Тим не менш, пройшовши надважкі випробування, весною 1915 р. вона активно продовжувала чинити опір московській окупації. Особливим випробування для О. Букшованого стали бої на г. Маківка (29 квітня – 4 травня 1915), де УСС зазнали суттєвих втрат – 42 вбитих, 35 полонених і 76 поранених бійців Легіону за весь час битви. Загалом, в битві взяли участь 8 сотень, в тому числі і сотня досліджуваного діяча [64, с. 40].

Опісля того як вдалось відтіснити противника подалі від південної Львівщини, бої поступово наближались в бік Станіслава. Вже наприкінці травня 1915 р. сотня Букшованого брала участь в боях на стику Стрийщини і Долинщини. Станом на 18 – 25 травня Легіон УСС стояв поблизу Болехова в складі корпусу генерала Гофмана. 28 травня спільно з іншими частинами Південної армії ЗС Австро-Угорщини корпус перейшов до контрнаступальної операції з ціллю недопущення прориву лінії фронту в напрямку Стрий-Дрогобич. У той період сотня Осипа Букшованого розташувалась в районі с. Лісовичі поблизу Стрия. Протягом доби 1-й курінь УСС, де і була сотня діяча, перебував в запасі в межах випаленого бойовими діями населеного пункту. 29 травня росіяни розпочали наступ і сотні УСС були змушені зайняти позиції перед Лісовичами. В ніч з 29 на 30 травня австрійці, які мали дані про більші за себе сили росіян без попередження для українських легіонерів відступили. УСС де-факт залишились сам на сам в обороні проти російських військ [39, с. 127-128].

30 травня 1915 р. на позиції УСС пішов у наступ один із фінляндських полків російської імператорської армії. 1-й курінь УСС був оточений цим полком противника з трьох боків. Попри те, що сили були нерівними, легіонери намагались піти в контратаку і спробувати відкинути ворога від своїх позицій. І все ж – ворогу протистояти з власними силами без підтримки австрійських полків не вдалось. Більша частина стрільців потрапила в російських полон і лише не багатьом з них вдалось в рукопашному бою пробити дорогу до австрійської лінії [39, с. 128].

Саме в тому запеклому бою, 30 травня 1915 р. командир сотні УСС Осип Букшований потрапив у російський полон. У протоколі зі свідченнями австрійському командуванню від 1 жовтня 1916 р. у Відні лейтенант українського легіону Осип-Петро Букшований про обставини, де він потрапив у полон розповідав наступне. З його слів, це сталося 30 травня 1915 р. в районі м. Болехів. Він як представник батальйону (курень) мав повноваження керувати трьома ротами (сотнями). В 14:00 того ж дня Букшований отримав наказ від підполковника Альтмана на перевірку позицій куреня в дислокації резервних частин. В 15:00 Букшований повернувся на бойові позиції, що і було доповідано командирі тактичного відтинку гауптману (капітану) Вайсу. Від нього Букшований отримав наказ зайняти позиції на правому фланзі. По зайняттю вказаного периметру Букшований відправив патруль для встановлення контактів з іншою групою на цій ділянці оборони, яка до нього не повернулась. Оскільки курінь не отримав повідомлення про наказ покинути сектор, Букшований доповів про загрозу оточення Вайсу. За цей час відбулось кілька атак, які УСС змогли відбити. Згодом позиції австрійців почала обстрілювати їх ж артилерія, а з тилу на позиції легіонерів зайшов противник. Розпочалась рукопашна баталія на декілька хвилин, яка завершилась полонем для Букшованого [39, с. 56].

Спочатку його було відправлено спільно з іншими полоненими в м. Вольск Саратовської губернії росії, який знаходиться на р. Волга. Там Букшований перебував до 30 серпня 1915 р. Згодом, його і ще багатьох австрійських офіцерів в російському полоні було етаповано до Астрахані. Звідти полонених планувалось перевезти в м. Бугуруслан Оренбурзької губернії. Остаточна точка для відбуття полону для офіцерів мав стати узбецький Ташкент [15, с. 3].

З липня 1915 р. Букшований зміг встановити контакти з колишнім санітаром легіону УСС, хорунжим Володимиром Свідерським (1888 – 1952). Як і О. Букшований, В. Свідерський потрапив до російського полону під час боїв під Лісовичами, але днем раніше – 29 травня 1915 р. З Букшованим Свідерський мав дружні відносини ще з початку спільної служби в легіоні. Тому й не дивно, що за час перших місяців полону вони разом вдалися до втечі [71, с. 360].

Звісно, що обставини втечі та повернення Осипа Букшованого на Батьківщину є частим предметом для дискусій. Вся справа в тім, що про цей однорічний період в його долі ще прижиттєво було придумано пресою і не лише нею багато легенд, які варті екранізації. Тому, в цьому випадку ми обмежимося як його рапортом від 30 жовтня 1916 р. в Бережанах і окремими відомостями, які не потрапили до нього.

У своїм рапорті Букшований згадував, що під час транспортування з Бугуруслану, він скористався тим, що російські конвоїри не були уважними до полонених. Це сталось з його слів у Саратові, коли корабель з полоненими мав перепливав Волгу для їх пересадки колією. З того часу Букшований прийняв рішення дістатись до Персії. Провідника для проходження на південні рубежі російської імперії Букшований знайшов за місяць до втечі. Їх спільний маршрут пролягав від Саратова до Астрахані і відповідно з цього губернського центру в Баку. Потягом з Баку Букшований зміг дістатись грузинського м. Тифліс (суч. Тбілісі). Оскільки в бік кордону з Іраном (Персією) не було цивільних поїздів, провідник українського сотника зміг домовитись з трьома російськими солдатами за винагороду знайти для втікача солдатський однострій. У формі російського солдата Осип Іванович у супроводі провідника і ще тих же 3 солдатів РІА дістався до кордону в м. Джульфа. 23 жовтня 1915 р. Букшований спробував нелегально пересікти кордон мостом через р. Аракс. Вся подальша мандрівка втікача до Персії відбулась у цивільному одязі [40, с. 56].

Знайшовши американське консульство в м. Табріз (суч. Іран), Букшований здійснив обмін валют у консула – 800 австрійських крон від обміняв на перські гроші. Тим не менш, легалізуватись у цьому місті діяч не зміг, адже в нім перебувала російська поліція, яка розшукувала втікачів-полонених і російських дезертирів. Через 8 днів Букшований дістався м. Казвін (Іран), де застав його російську окупацію. Гарнізон окупантів чисельністю в дивізію планував вести наступальну операцію в напрямку Тегерану. Під час перебування в місті місцевий поштовий службовець повідомив Букшованому важливу детальну інформацію щодо планованої росіянами операції, яку мала розпочати їх дивізія [40, с. 59].

4 листопада 1915 р. Букшований дістався до Тегерану. Там він зміг доповісти про те хто він і звідки втік військовому аташе генштабу Австро-угорської армії полковнику Геллеру. Усі свої спостереження за час втечі він також розповів цьому офіцеру союзної армії. Того ж дня Букшованого було зараховано до австро-угорського військового загону в Тегерані. Інформацію, яку надав сотник УСС для полковника Геллера була підтверджена Віднем через тиждень. 13 листопада 1915 р. Букшований на чолі загону австрійської армії вирушив до м. Керманшах. В Тегерані з Геллером залишився лише взвод стрільців і декілька офіцерів. 30 листопада в м. Керманшах загін Букшованого увійшов до складу експедиції німецького майора Кляйна. Основне завдання, яке отримали учасники експедиції було підбурювання місцевого населення на боротьбу з росіянами. Зі слів О. Букшованого, за декілька днів експедицію було направлено в м. Генух в Курдистані. Згодом загін Букшованого, який складався зі взводу австро-угорських бійців розрісся до двохтисячного підрозділу курдів, які воювали з російським корпусом генерала Баратова. За час сутичок з росіянами Букшований втратив декількох своїх австро-угорських підлеглих [39, с. 57].

З кінця лютого – початку березня 1916 р. Букшований спільно з В. Свідзерським воює на Месопотамському фронті. За час боїв на цім напрямку, Букшований встиг познайомитись з майбутнім начальником штабу (булави) УГА Альфредом Шаманеком. Тут як кадровий офіцер союзної армії Букшованого було відзначено одразу двома іноземними відзнаками – німецьким Залізним Хрестом і турецькою військовою медаллю «Галліполійська зірка». Зауважимо, що остання згадана нагорода була рідкісною для європейців, а у випадку з О. Букшованим – він, В. Свідзерський та Б. Шашкевич були єдиними з числа галицьких українців, хто отримав нагороду такого штибу від Османської імперії [63].

Наприкінці квітня 1916 р. О. Букшований захворів на малярію і згодом був комісований. Через Багдад, Стамбул та Белград Букшований дістався м. Відня, де доповідав про свою Одіссею представнику 11-го відділу австро-угорського міністерства війни майору Рааблю. При собі він мав посвідку від німецької місії в Багдаді про свою службу в Персії з 1 грудня 1915 по 25 квітня 1916 р. [29, с. 59].

Букшований був повернутий на військову службу одразу по прибутті у Відень. 16 жовтня 1916 р. ним було отримано наказ прибути в корпус Гофмана, якому підпорядковувався Легіон УСС. 30 жовтня того ж року Букшований перебував в розпорядженні своєї рідної частини, яку він застав доволі обмілілу від втрат. Своїх колишніх підлеглих він майже не знайшов, адже більшість з них загинула або потрапила в російський полон. Зі знайомих старшин у полку, які пережили розгром у вересні 1916 р. поблизу г. Лисоня був лише О. Семенюк. Становище полку рятувало лише те, що в запасі перебувала технічна сотня, яка доводила загальну чисельність частини до 400 бійців. У березні 1917 р. Букшованому знову доручили командування сотнею в УСС [44, с. 396].

Тоді ж легіон було вчергове реорганізовано – було змінено командира (ним став чех Ф. Кікаль замість українця А. Вариводи), а замість 2-х куренів (батальйонів) по три сотні було введено 1 з 4-ма. 29 червня 1917 р. спільно з полком Букшований приймав участь в боях в районі с. Конюхи біля Бережан, де більша частина стрільців потрапила в полон. 3 липня того ж року Букшований перебуває в с. Пісочна на Львівщині. 3 грудня 1917 р. у ранзі австро-угорського гауптмана екс-сотнику Букшованому доручають командування куренем в полку УСС. На цій посаді він з березня по вересень 1918 р. перебуватиме на Наддніпрянщині, а з жовтня того ж року – в Чернівцях. 24 жовтня 1918 р. Букшований очолив 1-й полк УСС як його командант і таким чином став останнім командиром частини ще за австрійського часу [69, с. 470].

Отже ми бачимо, що бойові звитяги О. Букшованого в 1914 – 1918 рр. в лавах легіону/полку УСС і період його втечі з полону радше нагадують голлівудський фільм, аніж реальну історію з життя. Тим не менш, вона є задокументована, що і засвідчує її реальність. Безумовно, що в декількох сторінках цієї праці неможливо повністю описати і дати гідну оцінку його діяльності за цей період часу. Однак, певна картина складається вірно – Осип Букшований гідно виконував свій наказ як офіцер Австро-Угорської армії, який до кінця зберігав в собі українство. Цьому сприяли цьому гени, українська освіта та національне виховання. Діяч до всіх своїх завдань і задумів підходив наполегливо та сумлінно.

2.2. Військова кар'єра діяча в лавах УГА

Завершення першої світової війни відбувалось уже вирії інших подій – визвольних змагань на території України (1917 – 1923). Багато в чому вони визначили подальшу долю українських земель, їх природніх багатств, змогу розпорядитись або втратити окремі здобутки імперій-окупантів України, віднайти нові шляхи для боротьби за незалежність та остаточно вирішити в різний спосіб долі мільйонів українців по обидва боки Збручу. Комуś потрібно було вчергове обирати сторону конфлікту, політичну партію чи громадянство. Хтось не був певен того, що зможе дожити до завтра. Серед тих доль, яка зазнала багато випробувань, нових складних життєвих виборів і була змушена знову пристосовуватись до надважких реалій була доля Осипа Букшованого.

Приступивши до командування 1-го полку УСС в складі ще Австро-Угорської армії 24 жовтня 1918 р., перед ним відкрився ряд нових можливостей як для ефективного польового командира. Це призначення було цілком логічним з огляду на його попередні бойові заслуги на фронтах в Галичині та на Близькому Сході, де він зарекомендував себе як один з найвідважніших українських старшин. Зокрема, останні тижні монархії на Заході України його застали спільно з усією частиною на Буковині. На той час вони уже стояли декілька тижнів в цім короннім краї опісля завершення своєї місії на Наддніпрянщині. Зі спогадів очевидців, велика частина бійців ще жила ностальгією про повернення полку в Херсонські степи. Їм по справжньому сподобалась та історична Батьківщина, яка на думку січовиків рано чи пізно буде злучена в єдину державу. Окремі стрільці підрозділи ще надходили в Буковину з Наддніпрянщини, адже на квартирування в Чернівці на початку жовтня 1918 р. прибула лише більша частина бійців [50, с. 21].

Поряд з цим, на Буковині вони спостерігали численних австрійських дезертирів і поширення новин про те, що провали на Західнім фронті у Четверного Союзу скоро посприяють загальному завершенню війни. На противагу австрійським полкам, в УСС панувала атмосфера повернення в бої. В тому числі цього чекав і новий командант – Осип Букшований [18, с. 2].

Його обрання було обумовлено наступними факторами. По-перше – згадана очевидність програшу першої світової війни і бажання сполучитись з наддніпрянцями в єдину державу спонукала галичан до початку конкретних організаційних дій. Хоч і УНРрада (діяла з 16 жовтня 1918 р.) проголошувала свою вірність австрійській короні, УСС і багатьох інших галичан обурило така заява, яка суперечила намірам військових піти на злуку з Гетьманом Скоропадського. Так, до подій листопада 1918 р. на Наддніпрянщині також залишались лічені тижні і ймовірно, що УСС, які залишались на Буковині могли і не знати про них. Тим не менш, після перебування на Великій Україні з весни по вересень 1918 р. в галичан більше не було бажання залишатись під австрійською короною [67, с. 36].

Тому й не дивно, що коли 24 жовтня 1918 р. у Чернівцях відбулись збори у розташуванні Вишколу УСС усіх старшин частини, які обрали своїм новим командиром сотника Букшованого. Попередньо була ідея обрати Дм. Вітовського як одного з найавторитетніших командирів сотень за весь період існування Легіону. Однак, його відбуття у Львові для того, щоб очолити Центральний військовий комітет (ЦВК) для координації дій майбутнього українського повстання, його кандидатура була знята. Поряд з цим, січовики не поділяли кандидатури ерцгерцога Вільгельма Габсбурга (Василя Вишиваного) через його невисоку можливість діяти в задуманій акції і через небажання ускладнити відносини з Антантою. За рахунок того, що О. Букшований став новим командиром УСС, цим самим вони порвали будь-які контакти з австрійською владою. В резолюціях зборів також було ухвалено те, що головна мета визвольних змагань – це соборна, вільна і самостійна Українська Республіка [44, с. 207].

В наказі, який видала Українська Генеральна Команда для полку УСС повідомлялось не лише про планований на 1 листопада 1918 р. збройний виступ, а й вказувалось на негайне прибуття частини у Львів. У випадку, якщо для січовиків виникали перешкоди в логістиці, УГК пропонувала: «Якщо роблено труднощі в доставі поїздів, належить такі опанувати силою... » [18, с. 2]. Кур'єр з наказом для командування УСС прибув в Чернівці в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. Однак, командирів частини на місці застати не зміг [72].

Справа в тім, що того дня поза містом святкувалась друга річниця утворення Гуцульської сотні в складі УСС. Наказ про негайну відправку у Львів О. Букшований отримав близько 8-ї години ранку 1 листопада 1918 р. Попри те, що оголошення наказу викликало в бійців щире бажання негайного прибуття у Львів для допомоги своїм побратимам, командування віддало наказ на завантаження у залізничні вагони лише амуніції і продовольства. Цим самим було втрачено час для оперативного прибуття у столицю Галичини. Керівництво полку мало надію, що події у Львові на перших порах матимуть успіх і без участі УСС. Попередньо окремі частини полку вже мали наміри самочинно дістатись Львова. Зокрема, такої позиції дотримувалась Гуцульська сотня та Кіш. Січові стрільці були відверто роздратовані бездіяльністю командування і проавстрійськими поглядами галицької української політичної еліти. Інша частина бійців була проти відправки до Львова, адже бачила свою місію у захисті Буковини від потенційної румунської окупації, що згодом і сталося. Ще один фактор – УСС не вжило оперативних заходів супроти залізничників, які саботували відправку транспорту в бік Львова [62, с. 64].

Зі спогаді Василя Вишиваного, відправка УСС на Львів відбулась лише близько 16:00 того ж дня – 1 листопада 1918 р. Насправді ж, перша партія стрільців, яка відбула на Львів 1 листопада під командуванням Букшованого чисельністю 800 чоловік, де були чотири піхотні сотні, одна кулеметна і взвод (чета) гранатометників та мінометників відбула з Чернівців лише 2 листопада. До Львова вони прибули в другій половині дня 3 листопада. В ніч з 3 на 4 листопада 1918 р. у Львів увійшла друга частина полку в складі 3-х сотень [49, с. 34].

Букшований користувався великим авторитетом серед командирів і бійців, адже за час переїзду з Буковини в Галичину, в ешелоні не виникло жодних виступів супроти нього. За час подорожі з Чернівців у Львів Букшований спільно з більшістю старшин УСС усуває від командування формального командира полку майора Микитку, який був австрофілом і не знав про всі плани частини. Згодом це зіграє негативну роль в перших боях УСС за Львів 3-4 листопада 1918 р., де пропозиція для майора Микитки очолити одну з січових груп штурму польських позицій була ним відкинута через власну образу за відсторонення [47, с. 73].

По прибутті першої групи стрільців на ст. Сихів Букшованого зустріла невідома пані в цивільному. Вона передала наказ для УСС, який по часу був застарілим. Ним днем раніше передбачалось зайняття січовиками Цитаделі зі складами боєприпасів і окремим сотням – зайнятий головний вокзал для утримання до приходу підкріплень. Букшований особисто повів бійців через Стрийський парк в бік Цитаделі, яку застав вже в руках українців. По дорозі його бійці зайняли станцію Персенівка, а в районі Козельників – радіотелеграф. Щодо вокзалу, то коли дві сотні УСС під командуванням поручників Ясеницького і Каратницького, а також сотника Заліпського (командир Гуцульської сотні) наблизились до нього в дощову погоду, вони неочікувано для себе виявили, що вокзал захоплено поляками. Тим не менш, вокзал вони змогли частково очистити від поляків, але ненадовго – поляки змогли отримати підкріплення і тому сотні УСС відступили з займаних позицій. Попри те, що прибула 4 листопада 1918 р. друга група УСС намагалась очистити вокзал від поляків, через недостатню кількість сил, їм також довелося відступити і районі ст. Старе Село утворити групу Микитки [31, с. 87].

До 10 листопада 1918 р. УСС були розділені на дві групи – Букшованого, яка займала позиції в районі Цитаделі і групу Микитки, яка продовжувала бої в районі ст. Старе Село. 10 листопада 1918 р. начальний командант УГА полковник Гнат Степанів у своєму наказі відзначив, що усі формації УСС переходять у підпорядкування до сотника Осипа Букшованого. Це був один із перших наказів Г. Степаніва як начального вождя УГА, який приступив до виконання своїх обов'язків того ж дня, коли і призначив Букшованого очільником всіх частин УСС [2, арк. 7].

Того ж дня бійці Букшованого охороняли перше засідання уряду ЗУНР, який складав присягу на вірність українському народу. Присягу зачитував і приймав від урядовців член УНРади Юліан Романчук як найстарший за віком – йому тоді було 76. Окрім того, що була складена присяга, поміж усіма членами уряду були поділені посади у відповідності до державних секретаріатів і інших органів влади. Українська Національна рада була проголошена найвищим органом влади в Галичині і вона планувалась бути такою до злуки з Наддніпрянщиною. Однак, навіть після акту 22 січня 1919 р., реальної злуки так і не сталось [49, с. 50].

На думку львівського історика Олександра Дєдика, сотник Букшований міг би бути кращим командантом УГА, ніж це були перед тим полковники Гр. Коссак чи Г. Степанів. Однак, ворожість багатьох колишніх австрійських частин до формації УСС і доволі високий авторитет Букшованого серед його полку не дав змоги стати йому очільником всіх галицьких частин. Ще в часи великої війни (1914 – 1918) поміж звичайними полками Австро-угорської армії і УСС зберігалась ворожість – перші не вважали січовиків військовими, а другі навпаки гордо тримали марку української гвардії. Львівський історик залишається переконаним, що і сам Осип Іванович не прагнув до ролі начального вождя УГА, адже йому було вигідніше залишатись очільником галицької гвардії, де він був стрільцем як рідний. Тому те, що він міг поступитись в цім посту Стефаніву і з його ж рук отримати наказ про очільництво всіх січових формацій міг бути компромісом для Букшованого в рамках ситуації, яка тоді склалась у боях за Львів [77].

Загалом, протягом 3 – 21 листопада 1-й полк УСС під командування Букшованого змогли утримувати такі ключові об'єкти у Львові як Цитадель, Оссолінський інститут (суч. Львівська наукова бібліотека ім. Василя Стефаника), Галицький крайовий сейм (суч. головний корпус ЛНУ ім. Франка), один з банків по вул. Коперника, залізничну ст. Підзамче та позиції в районі г. Високий Замок. Ввечері 21 листопада Букшований отримав наказ від Стефаніва про те, що українські частини в межах збереження особового складу повинні покинути Львів. Командир січовиків сприйняв цю звістку як держзраду і погрожував арештом всій НКГА. Січовики були настільки обурені почутим наказом, що ледь не розстріляли офіцера зв'язку, який доставив наказ. Через день, 22 листопада 1918 р. замість виконання наказу Стефаніва про відступ в бік приміського с. Борщовичі і зайняти лінію по залізничній гілці Львів-Броди, Букшований вивів своїх бійців на зовсім інший відтинок фронту. УСС змогли почати блокаду Львова шляхом зайняття лінії Підбірці-Лисиничі-Винники-Чишки [12, с. 5].

Усі ці дії звісно викликали повний саботаж наказів зверху і досі є загадкою те, як і за яких обставин НКГА не здійснювала жодних арештів та не судила через трибунал такого бунтівного командира як О. Букшований [15, с. 3].

Кількома днями перед демаршем Букшованого зі Львова, він був одним із учасників польсько-українських перемовин щодо встановлення припинення режиму бойових дій в межах столиці Галичини. Зокрема, 17 листопада 1918 р. до штабу НКГА прибула польська делегація на чолі з професором М. Хлямтачем і доктором Е. Адамом, які прохали в ЗУНР про 48-годинне перемир'я. У поляків така потреба виникла через бажання провести консультації з Варшавою щодо забезпечення власних військ і цивільне польське населення по обидві сторони барикад харчами. Було також передано для НКГА і лист від д-ра Е. Тілля, який пропонував діалог щодо встановлення польсько-українського порозуміння в межах м. Львів. Отримавши польські пропозиції, спільне засідання УНРади і НКГА в своїй більшості відкидало через страх стати жертвою підступу з боку ворога. Тим не менш, військово-політичне керівництво з обох боків було згодне на те, що мирне населення повинно отримати доступ до харчів, а за час миру на 2 доби кожна із сторін повинна була б поховати своїх загиблих та більше надати часу хворим і пораненим бійцям. Перерва також ставала змогою як відпочинку, перегрупування та поновлення бойового духу в частинах. Кожна із сторін отримала можливість виграти час і спланувати нові бойові операції [38, с. 84].

Зваживши всі за і проти, мир на 48 годин було укладено у Львові того ж дня о 16:20. Командант УСС Осип Букшований і хорунжий В. Лісковацький були декларантами угоди з боку ЗУНР, а польську сторону презентував поручник Л. Ляво. Угода набирала чинності о 6:00 наступного дня і мала завершитись в такій же годині 20 листопада 1918 р. Мирова угода могла бути розірвана в будь-яку мить не раніше як за три години до поновлення бойових зіткнень. 20 листопада 1918 р. Букшований приймав участь у мирових переговорах з поляками, де була пропозиція продовжити угоду на ще одну добу. З врахування того, що компромісу між сторонами не було, угода так і залишилась на папері [86, с. 79-80].

Загалом ми бачимо, що Букшований в силу обставин діяв добре і як військовий, і як дипломат. Ймовірно, що певні навички роботи на Близькому Сході при австро-угорській дипломатичній місії в Персії в 1915 – 1916 рр. дали певні плоди в реаліях листопада 1918 р. з перемінним успіхом.

Починаючи з грудня 1918 р. УСС під командування О. Букшованого успішно воює поблизу Львова в складі 2-го корпусу УГА. Тут його стрільці беруть активну участь в бойових діях поблизу Львова, Великого Любіня, поблизу Городка та ін. населених пунктів Львівщини. З того ж часу О. Букшований був очільником «Схід». Як досвідчений і чуйний командир, він завжди оберігав долю своїх підлеглих. Зокрема, у рапорті до НКГА від 10 грудня 1918 р. О. Букшований пишучи з с. Куровичі (Львівська обл.) стверджував, що у запасі його групи є 900 чоловік на чолі з сотником Кузьмою. Курінь міг би вирушити на прикриття проблемної на будь-якім відтинку утримуваної групою «Схід» ділянки фронту. Тим не менш, у нього немає належної кількості одягу, в тому числі сорочок, штанів, ременів, взуття та ін. Така ж проблема зі слів була і в інших частинах його тактичної групи. Загалом, обмундирування зі слів сотника бракувало для понад 3 тис. бійців відданих у його командуванні частин. Також, Букшований скаржився, що людей одними карами важко утримувати – на його ділянці фронту була велика проблема з фронтовою дисципліною. По великій мірі – саме через брак амуніції. За цих обставин, Букшований прохав командування як можна скоріше відправити необхідну кількість спорядження для його частин. У зворотнім випадку, ненадання спорядження частинам групи «Схід» могло призвести до непоправних наслідків для всього фронту в районі м. Львів [3, арк. 43 – 44].

Чи отримали спорядження частини Букшованого вчасно? Невідомо. Тим не менш, після реорганізації групи «Схід» у відповідності до бойової обстановки, з середини грудня 1918 р. О. Букшований стає командиром 1-ї бригади УСС УГА. Вона увійшла до складу 2-го Осадного корпусу полковника М. Тарнавського. Тоді бригада воювала поблизу м. Городка. 22 – 23 грудня 1918 р. було прийнято рішення про наступ на Львів з метою його визволення від поляків. Попри те, що бригада Букшованого змогла досягти тактичних успіхів в районі Городка, все ж – вона не мала змоги йти далі через прибуття свіжих резервів у ворога. 12 січня 1919 р. в районі Великого Любіня УСС під командування комбрига Букшованого змогли отримати одну з останніх своїх перемог біля Львова. В лютому 1919 р. О. Букшованому було присвоєно звання отамана (майора) УГА [47, с. 93].

27 лютого 1919 р. Букшований був одним із командирів, який під час зустрічі з Головним Отаманом Директорії С. Петлюрою був удостоєний з ним спільної вечері. Тоді ж він приїхав не підтримати своїх бійців, а переконати уряд ЗО УНР в тому, щоб укласти мир з поляками по лінії Бартелемі від 24 лютого того ж року. Нею передбачалась велика демаркаційна лінія, яка б охоплювала Львів, усе Закерзоння і що головне – по ній у руки поляків переходив би нафтогазовий басейн в районі Дрогобича-Борислава, що представляв собою основу галицької економіки. Звісно, що визнання лінії Бартелемі з позицій С. Петлюри — це була б поступка в обмін на те, що Антанта офіційно визнає Директорію УНР як державу. Це дало б можливість об'єднатись українцям по обидва боки Збручу та стягнути сили для боротьби з більшовиками. В ЗУНР було інше бачення питання — піти на союз з більшовиками для боротьби з Польщею. Таку думку серед командирів мав і О. Букшований як можливість для збереження ЗУНР [47, с. 102].

28 лютого 1919 р. Бартелемі востаннє попередив ЗУНР, що якщо його умови не приймуть, то УГА матиме справу з армією Галлера, яка мала досвід війни на Західнім фронті у Франції. Погоджуватись на лінію Бартелемі галичани не бажали — це було б образою для їх національних і державницьких почуттів. Ще один фактор, який посприяв цій відмові — завершення формування бойових частин для потреб УГА на всіх ділянках фронту. Вовчухівська офензива (17 лютого – 18 березня 1919 р.) обернулась провалом і для бригади УСС, яка була змушена відійти із займаних позицій. Окремо зауважимо, що коли бригада дісталась Судової Вишні і за проханням командира спільно з А. Кравсом до НКГА мала змогу розпочати наступ на Перемишль, то на жаль, ця ідея була відкликана. Виконати наказ НКГА по взяттю Городка задля виходу до Львова бригада не змогла [69, с. 471].

Згодом бригада Букшованого виконувала міліцейські функції у придушенні Дрогобицького бунту 14 квітня 1919 р., де його частина змогла взяти місто в тимчасову безпекову облогу [10-11]. За окремими даними, цей бунт був спробою більшовиків створити коридор для РСЧА в бік Угорщини, де формувалась маріонеткова радянська республіка, а за іншими – конфлікт виник як один із наслідків поразки УГА у Вовчухівській офензиві [16, с. 4].

Загалом, бригада під командуванням Букшованого зберігала найкращу боєздатність серед усіх частин УГА. В неї була мінімальна кількість втрат та дезертирів, але з іншого боку – наявність лише 24 гармат не давала їй змогу бути більш ефективною в наступальних боях проти польських військ [65, с. 190].

Через неможливість утримати позиції на Львівщині, бригада УСС згодом була змушена відступити на Тернопільщину. Тут вони утримували фронт уже під командуванням нового комкора 2-го корпусу УГА – полковника М. Тарнавського. Він як досвідчений командир австро-угорського довоєнного гарту мав чудове розуміння ситуації, яка склалась довкола УГА. Утримуючи центральну і південну Тернопільщину, галичани давали для себе можливість займати виключно оборонний характер. Задля того, щоб змінити ситуацію на свою користь, наприкінці травня – на початку червня група офіцерів з 2-го корпусу, куди увійшов і Осип Букшований, представили начальнику штабу УГА В. Курмановичу 5 червня 1919 р. план по контрнаступальній операції в районі м. Чортків. Згодом операція, яка розпочалась 7 червня в районі н.п. Ягільниця отримала назву в мемуарах та історіографії як «Чортківська офензива». За час цієї операції (7 – 28 червня 1919) бригада Осипа Букшованого була однією з передових, адже змогла визволити міста Бучач (10 червня) та Тернопіль (15 червня) від рук противника [31, с. 87].

Бригада Букшованого після завершення боїв на цім відтинку змогла просунутись від с. Нараїв в бік Перемишлянщини і Золочівщини. Завдяки успішним маневрам 1-ї бригади УСС УГА 21 червня 1919 р. змогла повернути під свій контроль м. Бережани, де в місцевому замку Синявських в листопаді – грудні 1918 р. розташовувалась НКГА. Однак через те, що ворог зміг накопичити резерви по лінії Броди – Калуша і почати наступати в районі містечка Нижнів, 29 червня 1919 р. УГА була змушена відійти з Бережан. 1 липня бригада Букшованого покинула Бережанський повіт і була змушена закріпитись в районі м. Чортків. Утримувати плацдарм ставало все важче через брак боєприпасів і падаючий моральний дух всередині армії. Підкріплень для галичан було і годі очікувати, адже місяцем раніше румуни зайняли Покуття та Гуцульщину, де ще були прикордонні сотні та інші частини галичан. Виникла загроза оточення УГА [48, с. 96-98].

Хоч і на перших порах операція мала доволі хороші успіхи для УГА і посприяла визволенню багатьох територій на Тернопільщині та Львівщині, через відсутність достатньої кількості боєприпасів та переважаючі сили армії Ю. Галлера з польської сторони, наприкінці червня 1919 р. операцію було згорнуто. Звісно, що зараз є багато версій альтернативи того, що сталося у червні 1919 р. До прикладу, львівський історик М. Галушак активно просував тезу про те, що замість відходу за річку Збруч в бік Наддніпрянського Поділля, галичани могли відійти на Бойківщину маршрутом Стрий – Лавочне, де ще зберігались великі склади боєприпасів та зброї. Однак, план отамана Льонера і полковника В. Курмановича щодо відходу у Карпати і розміщення на певний час УГА на плацдармі 5 тис. км² не враховував можливості ефективно забезпечувати армію провізією та новобранцями для заповнення бойових втрат кожної з бригад [35, с. 35].

Зміна командуючого УГА з генерала Грекова на генерала-четаря М. Тарнавського, який отримав цю рангу за успіхи під Чортковом та спроба місії отамана Степана Шухевича у Львові досягти миру з поляками бажаних результатів не дали. 15 – 18 липня 1919 р. тривали останні бої УГА, де також були задіяні частини Букшованого. Саме його бригада прикривала відхід основних сил на Поділля, куди відійшло понад 100 тис. військових і цивільних. Зокрема, боєздатна частина УГА складала понад 85 тис. бійців [56, с. 198].

По завершенню організованого відходу галичан за Збруч, він спільно зі своєю бригадою несе службу в тимчасовій столиці УНР Кам'янці-Подільському. Тут вони виконували роль гарнізонної частини і до першої половини серпня 1919 р. активної участі в боях не приймали. На початку вересня 1919 р. бригада УСС була відправлена в район м. Христинівка поблизу Умані. Там січовики вели активну боротьбу з білогвардійцями. На короткий період часу Букшований знаходить компроміс з Нестором Махном і уклавши союз, січовики спільно з махновцями змогли добитись часткових успіхів в боях проти двох білогвардійських дивізій. Через те, що бригада не мала належної кількості амуніції і боєприпасів та через настання тифу всередині частин, ситуація склалась не на користь галицького комбрига. Йому довелось відступати в район м. Жмеринка [72].

В останніх числах жовтня 1919 р. денікінці перейшли в контрнаступ в районі подільських міст Гайсин і Брацлав, де їх зустріли бійці Букшованого. Хоч і опір січовиків був шаленим, все ж утримувати фронт ставало важче. На початку листопада 1919 р. у Жмеринці відбулась нарада за участі лідерів УНР – головного отамана С. Петлюри і диктатора ЗО УНР Є. Петрушевича, де брали участь генерали УНР і представники НКГА. В ній взяв участь і комбриг Букшований. В ході цієї військової наради було обговорено проблему обох армій УНР – Дієвої і УГА, а також вона повинна була узгодити плани щодо подальших бойових операцій. Окремо була проведена нарада С. Петлюри з галичанами. Під час неї було з'ясовано, що М. Тарнавський без відома диктатора Є. Петрушевича веде сепаратні переговори з білогвардійцями, в т.ч. з генералом А. Денікіним щодо укладення мирової угоди. Згідно з ними УГА повинна була перейти на бік білої гвардії і така пропозиція в цілому обурила учасників наради. В цілому нарада, де брав участь Букшований завершилась без конкретних рішень [69, с. 471].

6 листопада 1919 р. укладена попередня угода між УГА і Білою гвардією щодо припинення між ними бойових дій. Галицька армія згідно з угодою повинна була перейти на бік Денікіна, а уряд ЗУНР передислокуватись в Одесу. Договір було остаточно підтверджено росіянами 17 листопада 1919 р. на чолі з генералом Шиллінгом. В цій акції білогвардійці гарантували допомогу галичанами у боротьбі з тифом і лікування хворих від епідемії бійців. Однак, більша частина бійців не підтримала ідею злуки з білими і згодом Є. Петрушевич віддав М. Тарнавського під польовий суд, який протягом 14-15 листопада 1919 р. розглядав його справу. В кінцевому результаті Тарнавського було оправдано. Головним аргументом на користь своїх дій командувач УГА називав пошук можливостей збереження боєздатності галицьких частин без політичного підтексту [32, с. 9 – 10].

Серед тих, хто не підтримав угоду з Денікіним був і Осип Букшований, який не мав наміру служити в рядах ворога. Незабаром він вирушив у глибокий демарш на чолі сотнею бійців та кількома старшинами своєї бригади в бік м. Старокостянтинів [69, с. 47]. За іншими даними, склад загону на чолі з командантом Букшованим складав близько 250 чоловік [22, с. 1-2].

Що ж це власне було? Наприкінці листопада 1919 р. комбриг 1-ї бригади УСС УГА прибув до Кам'янця-Подільського. Тут в нього відбулась зустріч з С. Вітиком, який очолював міністерство галицьких справ при Директорії УНР. Вітик повідомив Букшованого, що угода з Денікіном стала доконаним фактом і на це була згода Є. Петрушевича. З іншого боку, Вітик повідомив свого співрозмовника про те, що у нього була розмова з швейцарським компартійним діячем Фрідріхом Платтенем, який тоді перебував у Кам'янці-Подільському на нелегальному становищі. Платтен пропонував Вітику як куратору галичан в Директорії пропонувати НГКА можливість переходу на бік РСЧА задля боротьби з польськими силами. Вітик закликав Букшованого до зради шляхом утворення ревкому, який міг би скинути Петрушевича, скасувати угоду з Денікіним і перейти на бік РСЧА після попередніх переговорів з командуванням 12-ї червоної армії. Букшований дав на це згоду, адже весною – влітку 1919 р. він був одним з тих командирів УГА, який відстоював ідею злуки з ЧА для збереження галицької української державності [15, с. 3].

Встигнути реалізувати цей задум змовникам не вдалось – 15 листопада 1919 р. поляки за попереднім погодженням Симона Петлюри зайняли Кам'янець-Подільський. Не бажаючи потрапити в польський полон, д-р Є. Петрушевич спільно з соратниками втік до Румунії. УГА за цих обставин опинилась в чотирикутнику на Поділлі, де їй нічого не залишалось, як вести переговори ще з одним противником – більшовиками. Поряд з цим Букшований, який не бажав служити Денікіну, покинув ряди УГА і в листі до штабу своєї бригади відправив листа, де закликав переходити своїх стрільців на бік РСЧА та шукати з ними будь-якого діалогу. Тікаючи від поляків, Букшований і Вітик знайшли прихисток на окупованій румунами Бессарабії. В подальшому втікачі прагнули добратись до Відня і уже там вирішувати свою подальшу долю. Правда в подальшій подорожі через румунське королівство було дано дозвіл лише Вітику, а Букшований був вимушений повернутись назад на Поділля. Доволі довгий час він переховувався у Кам'янці-Подільському у знайомих, які переховували його від поляків. Згодом, Букшований стане одним із підпільних діячів місцевого підпільного ревкому, який працюватиме серед окремих частин УГА взимку 1920 р. [61, с. 58].

По завершенню переходу УГА на бік РСЧА і утворення 27 лютого 1920 р. Червоної УГА на чолі з В. Порайком, Букшований отримує завдання від більшовиків на ведення пропагандистської роботи серед частин ДА УНР поблизу Кам'янця-Подільського. Чому йому більшовики не довірили командування своєю бригадою, а призначили на цю посаду М. Барана – загадка. Ймовірно це було пов'язано з тим, що у Барана був уже певний компартійний досвід і його саме політичні заслуги перед більшовиками в ситуації лютого – травня 1920 р. важили більше, ніж професійні військові навички отамана Букшованого [46, с. 105].

Всередині квітня 1920 р. під час роботи отамана в с. Привороття неподалік р. Збруч, з Кам'янця-Подільського прибув кур'єр від ревкому, який повідомив його, що Букшований має відбутися на першу галицьку комуністичну конференцію (23 – 24 квітня 1920 р.) у Київ. Окрім Букшованого, на конференцію повинен був прибути і його близький друг та напарник по нелегальній роботі Степан Фрей. Для виїзду в Київ обидва галичанина отримали посвідчення від місцевого ревкому і уже 20 квітня 1920 р. вони нелегально пересікли лінію фронту. Згодом, їх було схоплено патрулем червоних в районі с. Когос. За іншими даними, це сталось на станції Жмеринка, коли Фрей і Букшований намагались сісти у найближчий поїзд до Києва. Арештованих спочатку відправили до Одеси, а згодом до Харкова. Перший допит співробітниками особливого відділу Південно-Західного фронту ЧК арештованого отамана Букшованого відбувся 24 квітня 1920 р. Перед допитом Букшований був тимчасово звільнений і діставшись Галбюро у Харкові, намагався врятувати своє становище у спілкуванні з М. Бараном та О. Палієвим. Паліїв не бажав допомагати своєму колишньому товаришу і дав неправдиві свідчення для ЧК, які повторно арештували экс-комбрига УСС [5, с. 210].

Написавши звернення до голови Галбюро Фелікса Кона 16 червня 1920 р., Букшований заявив, що його арешт є помилкою і що він є переконаним комуністом. Саме в його приймальні Букшованого було повторно арештовано перед допитом 24 квітня 1920 р. 25 червня Букшованого було направлено в концтабір в м. Орел, а звідти він був доставлений у інший концтабір «Кожухів» поблизу Москви. Там він дізнався, що багато галичан знищено або вивезено в Казань [45, с. 347].

Звільнення Осипа Букшованого з концтабору відбулось у липні 1920 р. Тоді ж був звільнений і один з синів Івана Франка Тарас. Це сталось за сприяння Галбюро при ЦК РКП (б), яке курувало усі галицькі справи. В ході звільнення Букшованого з концтабору, бюро надало лист до ВЧК на чолі з Ф. Дзержинським, де запевняло, що «Галбюро при ЦК РКП(б) ручається, у випадку звільнення з тюрми, вони ніколи не братимуть участі в якихось контрреволюційних діях проти радянської влади в Росії, Україні, Галичині й за кордоном» [45, с. 348].

Одним із секретарів Галбюро був Лесь Пушкар, який дружив з командантом УСС ще з часів навчання в Коломийській гімназії. Також, тут працювали інші краяни Букшованого – Іван Запаренюк (Тур) і Яків Баландюк, яких попередньо ще не знав. За рішенням Галбюро Букшованого було направлено на курси «Всеобучу». Курси були недовгі. В ході їх проходження Осип Іванович зміг ознайомитись з міліцейською системою управління армією радянського зразка. Тут січовий старшина пройшов підготовку фахівця, який у випадку відновлення ЧУГА після її ліквідації у травні 1920 р. міг долучитись до неї під час наступу на Варшаву. Також, Букшований пройшов курси дипломатичних працівників, але участі в боях РСЧА за Галичину у липні – вересні 1920 р. взяти не встиг [69, с. 472].

Отже ми бачимо, що в лавах УГА Букшований був одним із кращих командирів бригад, який особисто вів своїх бійців в бій. Він мав досвід переговорника, який дозволив у листопаді 1918 р. виграти його бригаді час для перегруповання і збереження боєздатності. Як командир, Осип Іванович не завжди був згоден з рішеннями НКГА і в окремих випадках приймав рішення не у відповідності до наказу, а в силах обставин, які виникали на його відтинку фронту.

Багато його ідей і прохань НКГА не почуло, що часто породжувало між ним і командуванням УГА конфлікти. Тим не меш, з його талантом командира і уміння проводити блискавичні операції вести суперництво було марно. У політичному відношенні діяч з весни 1919 р. починає займати прорадянську лінію. Можливо це було пов'язано з тим, що у лютому 1919 р. в Галичині виникла власна компартія на чолі з колишніми січовиками. З іншого боку, цей політичний вибір в 1920 р. ледь не став фатальним і міг закінчитись загибеллю в московських концтаборах.

2.3. Міжвоєнний період у житті Осипа Букшованого (1920-1937)

Виходячи з положень попередніх двох підрозділів нашої роботи ми бачимо, що Осип Букшований був добре вишколеним в боях галицьким командиром. Пройшовши шлях від командира сотні до командира бригади, Букшований проявив себе як добрий управлінець, сміливий воїн та стратег, який не боявся йти на ризики. Так, у нього був доволі непростий характер, але цей недолік був оправданий успіхами комбрига Букшованого на полі бою. Поряд з цим, він еволюціонував як політичний діяч, який до війни притримувався лівого радикалізму як член Української Радикальної партії, а з 1919 р. почав все більше ставати прорадянським функціонером, який публічно не соромився своїх поглядів.

Його заклики до пошуку компромісів з РСЧА задля спільного союзу з поляками свого часу почутими не були. Це впливало як з ситуації, яка складалась на полі бою, так і небажання наддніпрянців повторити власні помилки 1917 – 1918 рр. Букшований, який до 1919 р. зберігав певний аполітизм у визвольних змаганнях ймовірно в 1920 р. керувався не поглядами, а виключно військовою доцільністю. Він шукав будь-які способи боротьби з польською окупацією Галичини і можливо його вступ до компартії був наївно сприйнятий ним як метод для боротьби з поляками, яким він програв в 1919-му р. При вступі в РКП (б) Букшованому зарахували партійний стаж від лютого 1920 р. і таким чином, його діяльність на користь ревкому у Кам'янці-Подільському стала містком для подальшого освоєння в радянській дійсності, де галичан лише більшало [46, с. 108].

3 грудня 1920 р. Букшований знову опиняється в Харкові, де працював до початку вересня 1921 р. він працює у Міжнародній раді профспілок (згодом була перейменована на Профінтерн – С. К.). Тут займав посаду члена редколегії, в тому числі у відділі міжнародного зв'язку, згодом у видавничому відділі як технічний його співробітник, а ще пізніше – помічник завідуючого і у серпні 1921 р. став завідуючим цього відділу. 9 вересня 1921 р. Букшований їхав на одне із зібрань Галбюро, а при прибутті до Києва дізнався, що бюро заплановано ліквідувати. 19 вересня Осип Іванович був відправлений в Москву [29, с. 15].

При приїзді в Москву Букшований зустрічається з лідером КПСГ Карлом Савричем (Максимовичем), який переконує колишнього свого командира долучитись до роботи галицької компартії закордоном. Весною 1922 р. перед Букшованим постав вибір – долучитись до партійної мобілізації 1 тис. партфункціонерів з Москви у провінцію і стати звичайним провінційним партійним босом або ж навпаки – працювати у звичній йому компанії галичан закордоном. Все ж, він обирає другий варіант і його прохання ЦК РКП (б) задовільнило — Букшований зміг виїхати закордон. Цю подорож він здійснив за допомогою НКВС, які надали йому документи сербського військовополоненого, який через Петроград повинен був відбутися в Німеччину на початку вересня 1922 р. Попередньо, у травні того ж 1922 р. Букшований отримав повноваження керівника Закордонного бюро Допомоги для Компартії Східної Галичини (ЗБ КПСГ). На практиці цей орган був керівником всієї галицької радянської шпигунської резидентури закордоном, а Осип Букшований — їх безпосереднім начальником [69, с. 474].

Поїздка закордон для діяча відбулась за дещо зміненим планом у серпні 1922 р. Тоді він на пароплаві з Петрограду в Гамбург відплив до Німеччини на чеських документах. По приїзді в Берлін, Букшований легалізував своє становище як кореспондент. У жовтні того ж року розвідник стає співробітником журналу «Наша Правда», який був рупором для КПСГ (в 1923 р. змінила назву на КПЗУ – С. К.). З січня 1923 р. по липень 1924 р. Букшований був редактором компартійного видання «Космос». В 1923 – 1924 рр. життя Букшованого ділилось між Віднем, Берліном та Прагою. Куруючи всю галицьку резидентуру, він часто зустрічається як з членами ЦК КПСГ/ЦК КПЗУ, так і з постійними представниками УРСР у Чехословаччині, Німеччині та Австрії [29, с. 15].

У травні 1923 р. Букшований як секретар Закордонного бюро допомоги для галицьких комуністів зміг через діаспорні фонди зібрати 30 тисяч американських доларів для потреб ЦК КПЗУ. Близько 12 тис. доларів з вищезгаданої суми Букшований використав на потреби журналу «Наша Правда», який стали поширювати в Східній Галичині і Волині, які стали офіційно вважатись польською територією після мандату Ліги націй від 15 березня 1923 р. [69, с. 475].

В липні 1924 р. Осип Іванович повернувся в УСРР через Литву. Причина його повернення в радянську Україну — припинення роботи видання «Космос» в Берліні через брак фінансування. З липня 1924 р. і до червня 1926 р. Букшований працює у вищезгаданому Закордонному бюро допомоги, яке було перенесене з Європи в Харків і перебувало при ЦК КП (б) України. Також, діяч продовжує активно редагувати статті у журналі червоних галичан «Наша Правда», а по сумісництву викладає на перший партійних курсах при КПЗУ у Харкові. Як редактор, він докладає багато зусиль до власних публікацій, де багато уваги приділяє практичній площині підпільної роботи комуністів на зайнятій поляками Західній Україні. У квітні 1925 р. він взяв участь у V-й партійній конференції КПЗУ на правах з'їзду, де було обрано новий склад ЦК партії. Туди увійшли Максимович, Крілик і Ладан. В тому ж місяці Букшований переїздить до Києва, де працює в одній із інституцій Держвидаву [61, с. 60].

В жовтні 1925 р. К. Саврич (Максимович) здійснив переїзд з Варшави у Харків, де ним було проведено деякі кадрові зміни. Зокрема, він вивів зі складу ЗБД Павла Ладана, а на його місце сів сам Максимович. У грудні того ж року Максимович вивів зі складу редколегії «Нашої Правди» Букшованого, але залишив за ним пост технічного секретаря при редколегії без права вирішального голосу. Чому ж Максимович так незграбно поступив зі своїм соратником? Важко сказати. Цікаво, що восени того ж 1925 р. у Москві відбувався II-ї з'їзд КПЗУ, де колишній комбриг УСС УГА мав доручення як технічний редактор підготувати матеріали зібрання для подальшого нелегального поширення в Галичині [58, с. 14-18].

Цим же з'їздом були ухвалені рішення про те, що на Заході Європи буде скликано конгрес, де будуть представлені українські комуністи з Заходу України, США, Канади і держав Південної Америки. Для того, щоб реалізувати це рішення на практиці, Букшованого було відряджено на Буковину. Безпосередньо відбутися по місцю відрядження нелегально Букшований зміг лише у перших числах квітня 1926 р. Тут він виконуватиме різні завдання користь ЦК Компартії Буковини до середини липня того ж року. Одна з таких підпільних квартир активістів КПБ знаходилась в с. Мамаївці неподалік м. Чернівці [69, с. 28].

На Буковині Букшований діяв до 18 липня 1926 р. Того дня на помешканні попередньо арештованого І. Клевчука в с. Мамаївці румунська сигуранца (жандармерія) провела обшук, де знайшла друкарську машинку, архів ЦК КПБ, 100 доларів США готівкою, списки членів буковинської компартії і що важливо – фотокартки окремих нелегальних партфункціонерів. Господар конспіративної квартири помер під час слідства. Перед приходом сигуранци, представник ЗБД КПЗУ «Іванович» О. Букшований спільно з секретарем ЦК КПБ «Долинським» Володимиром Гаврилюком та зв'язковою буковинських комуністів Євдокією Басарабою («Сорока») змогли вчасно покинути конспіративну квартиру. Певний період часу вони переховувались неподалік м. Заставна. На допиті співробітником ОДПУ Блюманом від 23 червня 1933 р. Букшований узагальнив свою буковинську місію наступним чином: «Ця масова організаційна праця велась під легальною вивіскою УСДП, а одночасно з тим почав я творити перші засновки підпільної Компартії Буковини...» [69, с. 476].

25 липня 1926 р. Букшований та Гаврилюк перетнули р. Дністер в районі с. Самушина на Буковині і намагались дістатись берега в районі с. Устя Тернопільського воєводства Другої Речі Посполитої. Згодом Букшованого і Гаврилюка було схоплено поліцією в м. Заліщики. Діяча не врятувало те, що він представився поліції як селянин Ісидор Підгірняк, адже поляки змогли впізнати свого противника з часів польсько-української війни 1918 – 1919 рр. [72].

Якийсь час отамана утримували в Станіславівській тюрмі, а згодом його було етаповано у Львівську тюрму на вулиці Баторія. Протягом 8 місяців польське слідство при воєводському управлінні поліції у Львові намагалось знайти докази шпигунської діяльності Букшованого на користь СРСР. Однак, не знайшовши належної доказової бази, Букшованого було відпущено з під варті 18 березня 1927 р. В ході слідства Букшований не видав поліції факту перебування на Буковині і переконливо стверджував, що розчарувавшись в комуністичних ідеалах, він намагався вирватись з СРСР у Другу Річ Посполиту. Кінцевим пунктом подорожі зі слів Букшованого мав стати Косівський повіт Станіславського воєводства, де на той час ще проживали його рідні [29, с. 15-16].

В ході свого першого допиту в суді від 21 серпня 1926 р. Букшований поводив себе доволі ввічливо та стримано. Перехожих, які бачили як його вводили до будинку Львівського карного суду під вартою, вразила охайність і молодість невідомого для них чоловіка [25, s. 5].

В лютому 1927 р. над колишнім командантом бригади УСС УГА відбувся суд, де його інтереси як підсудного захищав колишній командир 4-ї Золочівської бригади УГА, відомий і успішний український адвокат д-р Степан Шухевич. В період 1920-х рр. його клієнтами часто були ті українці, які підозрювались у співпраці з КПЗУ, а з середини 1930-х рр. дядько майбутнього головнокомандувача УПА Романа Шухевича буде захищати членів ОУН на гучних судових процесах у Львові [29, с. 15]. Талант Ст. Шухевича як адвоката і вміння себе вести на судових процесах ще з 1911 р. у О. Букшованого посприяли тому, що 18 березня 1927 р. Осип Іванович був відпущений з під варти. 20 березня 1927 р. польський часопис «Gazeta Poranna» повідомляв, що суд цілий день і було відкритим, за винятком окремих частин, під час яких зачитувалися військові та поліцейські документи, що стосувалися справи шпигунства [23, s. 4].

Вийшовши на волю Букшований на деякий час приїздить до Коломиї і згодом повертається у Львів. Йому часто доводиться змінювати помешкання через те, що поліція часто проводила профілактичні бесіди з власниками квартир, де проживав діяч і часто закликали їх до пильності за своїм неблагонадійним квартирантом. На одній із останніх орендованих отаманом квартир по вул. Люблінської Унії буд. 11 Букшований був арештований польською поліцією 1 січня 1928 р. Підставою для арешту стала «антипольська діяльність» на користь СРСР. Справа в тім, що наприкінці 1927 р. Букшований як член ЦК партії «Сельроб» входить до складу керівництва Центрального робітничо-селянського виробничого комітету у м. Львові. Спостерігаючи за новою політичною активністю Букшованого в Галичині і знаючи про його участь в УРП в 1909 – 1914 рр., польська поліція прагнула повторно доказати участь Букшованого у шпигунстві на користь Кремля. Другий свій термін в тюрмі отаман відбував з 1 січня по 8 листопада 1928 р. Друге звільнення як в попередній раз він отримав за браком доказів [61, с. 61].

Третій тюремний термін Букшований відбув у період з 6 вересня 1930-го по листопад 1931 рр. Цього разу приводом для довготривалого слідства стала спроба створити легальну прокомуністичну партію «Сельроб-Єдність». Відбувши весь термін тюрми, діяч продовжував активну політичну діяльність. Вчергове Букшований був арештований поляками 22 лютого 1932 р. і відпущений 17 березня того ж року. Однак, через його наміри провести у Львові несанкціоновану владою воєводства першотравневу демонстрацію, 30 квітня 1932 р. Букшований був заарештований для того, щоб вищезгадані акції у Львові як політичні провокації не відбулись. Про те як він зміг покинути Львів існує дві версії. За першою – він зміг підкупити слідчого в своїй справі за 2400 злотих і за його допомогою покинути в'язницю 24 листопада 1932 р. [61, с. 61]. За іншою і більш поширеною – в тому ж часі за нього була внесена застава в розмірі 4 тис. польських злотих. Хто вніс заставу з розміром ціни за легкове авто — невідомо [13, с. 3].

По виходу на волю Букшований розпустив «Сельроб-Єдність» і з дозволу ЦК КПЗУ Букшований виїхав до СРСР не пізніше грудня 1932 р. По прибуттю в Москву він зміг відвідати свою доньку Галину, яка постійно проживала в російській столиці. Згодом Букшований прибув до Харкова, де проживав у місцевому готелі «Червоний». Тут він повертається до редагування журналу «Наша Правда», де до прикладу у № 3 за 1932 р. опублікував статтю під назвою «На вищому етапі революційного піднесення». Цю ж статтю було опубліковано у журналі «Західна Україна» у № 3 – 4 за 1933 р. [69, с. 478 – 479].

Довго пропрацювати у звичному йому ритмі не вдалось. 10 травня 1933 р. Осип Букшований (за радянським паспортом – Михайло Кривицький) був арештований під час відпочинку на курорті П'ятигорськ на Кавказі і терміново поїздом був доправлений в Харків для допитів по справі «УВО» (1933). Це був гучний політичний сфальсифікований процес над галичанами, які свого часу активно долучались до комуністичного руху в 1917 – 1920-х рр. Особисто Букшованому інкримінували ст. 54 п. 11 КК УРСР, де йому інкримінували приналежність до «контрреволюційної організації». Допити колишнього отамана УГА відбувались під важкими фізичними катуваннями [61, с. 61].

23 вересня 1933 р. Судовою трійкою при колегії ОДПУ УРСР Букшованого було засуджено як члена та представника керівництва УВО, а також за розкол в лавах КПЗУ і шпіонаж на користь Польщі до 10 років виправно-трудових робіт. Свій термін до грудня 1937 р. Букшований відбував у Соловецькому таборі особливого призначення НКВС СРСР, куди звозили майже всіх засуджених до табірних робіт опальних українців. В жовтні 1937 р. доля Букшованого і ще 1115 в'язнів Соловків була вирішена, адже ім'я арештанта було внесено до списків на розстріл. 25 листопада 1937 р. особлива трійка УНКВС Ленінградської області РФРСР прийняла постанову, де було вказано, що Осип Букшований є засуджений до смертної кари (розстрілу). Вирок було виконано в урочищі Сандармох 8 грудня 1937 р. [48, с. 43]. На думку С. Шевченка, розстріл отамана міг відбутись іншого дня – в ніч з 9 на 10 грудня 1937 р. [78].

Повторний (реабілітаційний) розгляд справи О. Букшованого розпочався в 1958 р. і завершився 18 лютого 1959 р. Того дня військовий трибунал Київського військового округу (КВО) розглянув протест військового прокурора того ж округу супроти постанови судової трійки при колегії ОДПУ УРСР від 23 вересня 1933 р. Того дня трибунал скасував рішення вищезгаданої трійки і саму кримінальну справу колишнього галицького командира та діяча КПЗУ заклав за відсутністю в ній складу злочину. В 1959 р. співробітники КДБ намагались віднайти доньку Букшованого Галину для того, щоб сповістити її про посмертну реабілітацію батька. Пошуки Галини Іванівни виявились безрезультатними [61, с. 62].

Отже, міжвоєнний період в житті Осипа Букшованого (1920 – 1937) презентував собою період його найвищих політичних злетів. Ймовірно, що політичний вибір діяча в 1920 р. був обумовлений одразу двома факторами. Перший був пов'язаний з його попередніми поглядами на потенційний союз більшовиками для УГА ще весною – восени 1919 р. По-друге, відбувши надважке тюремне ув'язнення в концтаборі біля Москви, Осип Іванович міг бути зламаний росіянами для того, щоб отримати цінний кадр для підпільної роботи в тилу свого ворога. Міжвоєннє – це і час для Букшованого як шпигуна, журналіста, політика, технічного редактора та видавця, який завершився загибеллю в грудні 1937 р.

Розділ 3. Позакласна гурткова робота в контексті вивчення історії в школі: теоретичний аспект

Важливою складовою побудови правової держави та громадянського суспільства є національно-патріотичне виховання. На тлі військово-політичної повномасштабної агресії рф в 2022-му, яка триває і зараз як продовження гібридної (з 2014 р.), будь-які патріотичні почуття залишаються чи не найголовнішим стабілізуючим чинником українського суспільства. На наш погляд, національно-патріотичне виховання особистості повинно передусім починатися з виховання почуття поваги до власної історії, любові до рідної землі, краю. Відтак важливу роль у всебічному вихованні особистості, формуванні патріотичної громадянської позиції відіграють позакласні історико-краєзнавчі заняття. В них ми розкриваємо дитячі таланти, бачимо їх життєві потенціали та їх перспективи для майбутнього.

Важливим компонентом понятійного апарату дипломної роботи є «позашкільна освіта». Тут варто опертися на Закон України «Про позашкільну освіту» щодо організації та регламенту провадження позашкільної освіти де остання покликана формувати сприятливі умови для творчості дітей. У цьому ключі варто також згадати чинні нормативно-правові акти та Закони України. Наприклад у Законі України «Про позашкільну освіту» (2000 р.), вона трактується як «сукупність знань, умінь та навичок, що здобувають вихованці, учні і слухачі в закладах позашкільної освіти, інших суб'єктах освітньої діяльності за програмами позашкільної освіти» [28].

Урешті чинний Закон України «Про освіту», що появився 2017 р. у статті 14 визначає позашкільну освіту як один із важливих складників структури освіти і постулює його як «розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та професійної діяльності»[27] . На наш погляд, це поняття доволі повно розкриває всю сутність терміну позашкільної освіти.

Відомий педагог та організатор туристсько-краєзнавчого руху в закладах позашкільної освіти Михайло Косило вважає, що сутність позашкільної освіти полягає в тому, що «не дитина адаптується до існуючих освітніх та педагогічних умов, а останні створюються для дітей і проектуються на їхню індивідуальність» [42, с. 37]. Однак варто, на нашу думку, констатувати і певні проблеми, що існують в ділянці позашкільних установ. Адже таких установ на нині особливо у невеликих населених пунктах надзвичайно мало. В такому випадку школа (ліцей) залишається напевно єдиним освітнім осередком, навколо якого можна організувати позакласну роботу [85, с. 139].

З іншого боку, варто сказати про наповненість цієї позакласної роботи, яка може бути різноманітною і залежить значною мірою передусім від можливостей освітнього закладу, при якому створюються відповідно факультатив, гурток чи секція) [55, с. 4].

У цій ділянці варто на наш погляд назвати також окремі практичні аспекти педагогічних застосувань, які набули різноманітних форм у позакласній історико-краєзнавчій роботі. Можна назвати зустрічі з відомими людьми, екскурсії відомими місцями, обговорення книг, фільмів, тематичні дискусії, розважальні вечори, олімпіади, краєзнавчі ігри, дослідження історичних пам'яток, відвідання музеїв, створення макетів та схем краєзнавчих об'єктів тощо [53, с. 98].

До форм позашкільної історико-краєзнавчої роботи можна віднести масові, групові та індивідуальні форми. У своїй праці педагогиня В.І. Шепелева запропонувала групувати форми позакласної історико-краєзнавчої роботи за організаційно-структурною ознакою. Відповідно до цієї схеми вона відносить групові форми до організаційно-структурних форм, а індивідуальні та масові – до не структурних [68, с. 52].

До переваг масових форм позашкільної роботи можна віднести те, що завдяки ним можливо заохотити кількісно велику аудиторію. Серед найпоширеніших форм масової позакласної роботи найперспективніші такі як: екскурсії, походи, експедиції, масові читання, літературні вечори та вечори-

зустрічі з відомими людьми краю, вечори-звіти гуртків у формі конференцій, вікторин, олімпіад краєзнавчі ігри тощо [82, с. 96].

За цих умов великого значення набувають краєзнавчі екскурсії, що суттєво сприяють поглибленню знань учнів щодо теми формують нові якості – вміння слухати та аналізувати, проявляти активність у пошуковій роботі [81, с. 78].

Як ми вже відзначали вище в позакласній роботі популярністю користуються вечори-зустрічі з учасниками пам'ятних подій. На таких заходах можуть виступати як ліцеїсти, та і запрошені гості (наприклад родичі якогось відомого історичного діяча). Ліцеїсти доповідають про відомості отримані в результаті своєї пошуком роботи, презентують свої доповіді та описи. Своєю чергою, гості доповідають про події свого життя, передають свій досвід, розкривають хід подій, дають оцінку почутому від гуртківців тощо [63, с. 5].

Відповідна пошукова історико-краєзнавча робота, на наш погляд, спроможна посприяти розвитку творчих інтересів школярів, розширює їх світогляд, формує життєву громадянську позицію, розвиває логіку та здатність сформулювати власну думку. Уважаємо, що саме з цією метою в освітніх навчальних закладах створюють краєзнавчі гуртки, які успішно функціонують [34, с. 243].

Крім того змістом гурткової роботи в школі (особливо сільській школі!) може слугувати вивчення місцевої природи, вивчати заходи по її перетворенню та збереженню. Із самого початку створення такого гуртка його члени розпочинають пошукову краєзнавчу і природознавчу роботу. Поступово учні збирають матеріали про історію, народні звичаї, обряди, природу рідного краю. На думку тандему педагогів-методистів А.Скрипника і О. Каденюка, що написали статтю «Методологічні засади викладання Історії України у вищих навчальних закладах», метою навчальної програми гуртка є набуття учнями компетентностей у ділянці занять історичним краєзнавством. Своєю чергою в основу програми має бути покладено базові блоки: власне історичне краєзнавство, екскурсійно-експедиційну підготовку, опрацювання літературного матеріалу та збір інформації від людей [57, с. 73].

Заняття гуртка може організовуватися у такий спосіб, щоб одне заняття мало теоретичну природу, а інше – практичну. Відповідно тривалість таких занять визначається різними факторами, зокрема врахуванням психофізіологічного розвитку та релевантного навантаження дітей, і становить близько двох академічних годин. Заняття гуртка можуть проходити у досить різних формах. Це, насамперед, круглий стіл, відео-конференція (враховуючи нинішній прогрес техніки) різні усні повідомлення учнів, лекторій, гра тощо [34, с. 75].

Звісно, що при проведенні позакласної історико-краєзнавчої роботи індивідуального характеру, ліцеїст під керівництвом навчавника-вчителя, самостійно поглиблює свої знання про національно-історичну спадщину, набуває практичних умінь самостійно формувати власну позицію у цій ділянці та послідовно аргументувати її, відтак поглиблювати попередньо набуті знання. Закономірно, що індивідуальна робота у формі доповідей, рефератів, описів, вивчення фонду архівів та музеїв сприяє набуттю учнями життєвого досвіду, формуванню навичок самостійної діяльності. Вважаємо, таким чином можливо виховати свідоме прагнення до самоосвіти, самовдосконалення як представника соціуму [84, с. 12].

На думку дослідника В. Прокопчука, що виступив автором статті «Учнівська науково-дослідницька робота: написання і захист: метод», процес здобувачами освіти самостійного пошуку, який супроводжує виконання індивідуального творчого чи дослідницького завдання, має значний ефект та формує позитивну пізнавальну динаміку щодо вивчення проблем історії своєї нації, оволодіння дослідницькими методами пошуку тощо [85, с. 33].

Можна також засвідчити, що завдяки створенню нового контенту у процесі індивідуальної роботи учнів, відбувається корисна самопізнавальна оцінка їхньої діяльності. Вони відкривають у собі потенціал і до інших сфер людської діяльності. Водночас важливо, щоб учні проявляли власну пошукову ініціативу, були креативними, мобільними, заповзятими, разом із тим – комунікативними – могли соціалізовуватися в оточуючому середовищі, бачити і себе і інших «зі сторони», знаходити нові рішення [82, с. 98].

Поряд з описаними перевагами, у гурткової роботи на уроках історії попри численні переваги для саморозвитку та самореалізації є і ряд недоліків. Їх обов'язково потрібно враховувати при творчій самореалізації учнів та за тих умов, які виникають у пошуку балансу між навчанням та позакласною активністю. Провідним недоліком з погляду методистів є те, що такий спектр діяльності за охопленням не може бути призначеним для всього класного колективу. Переважно мова йде про групу учнів до 8-10 осіб. Тобто інтерес до історії, краєзнавства чи географії є не всіх. Також, часто доводиться об'єднювати різні вікові групи через брак дітей за інтересами в межах одного і того ж навчального закладу. Не в усіх є однаковий рівень знань про історію, літературу та географію, що може суттєво позначитись на якості роботи гуртка. В певному сенсі – це моральний ризик для колективу, який не матиме паритету між слабшими і сильними. Це створить ситуацію, де слабші учні не отримають належної мотивації і знань через умови, які виникнуть всередині позашкільного гуртка [42, с. 38].

Ще одна вагома проблем в цьому плані полягає в тому, що гурткова активність – це завжди великий об'єм часу та зусиль з боку педагога. Не підтриманий свого часу часовий баланс може призвести до перевантаження всього навчального плану та графіку. Організація, підготовка матеріалів для заходів позакласного характеру, а також координація учасників вимагає значного морального, фізичного та часового ресурсу. У нас як в педагогів в сучасних реаліях він не завжди є. Особливо його не вистачає і учням, які можуть бути задіяні у інших гуртках, підготовкою до НМТ та через інші особисті справи. З середини 2010-х рр. до гурткової роботи спостерігається доволі суттєвий формальний підхід. Усе робиться формально у формі додаткових звітів до активності школи і без особливо глибокого змістовного наповнення. Це безумовно знижує мотивацію учнів та не сприяє їм у розвитку щирого інтересу до навчання історії [34, с. 244].

Також слід враховувати, що не всі теми можна інтегрувати під гурткову діяльність, створити оптимальні умови для їх вивчення та не завжди є кошти для походів в гори чи в найближчі населені пункти у пішім ході. За таких умов стабільний інтерес учнів до гуртка буде неможливим як такий [51, с. 122].

За яких умов гурткова діяльність може мати належний ефект? В перше чергу – за умов дотримання низки вагомих організаційних, педагогічних і мотиваційних чинників. До прикладу, ефективність такої діяльності залежить від добре продуманої мети та змістовного наповнення гуртка. Тематика занять має бути цікавою, актуальною і відповідати віковим параметрам учнів. Також, вона має сприяти у їх розвитку пізнавальної активності, критичного мислення та навичок дослідницької роботи.

Не менш важливою умовою є і добровільність в участі учнів у гуртку. Коли школярі ще й долучаються до нього з власної ініціативи, це відповідно їх краще мотивує до активної роботи в нім. В цім випадку педагог відіграє роль як керівника, так і натхненника, який має вміти зацікавити темою, підтримати ініціативу та створити відповідну атмосферу для творчої співпраці. Такий ефект є можливим за умови тісних контактів гурткової діяльності з практикою. Тобто пошукові експедиції, історичні реконструкції та краєзнавчі дослідження за рахунок участі в конкурсах – усе це збагачує знання та формує навички командної взаємодії, самоорганізації та відповідальності [53, с. 107-108].

Тут грає роль і матеріально-технічне забезпечення з доступом до різного корпусу історичних джерел, історіографії, мультимедійних матеріалів та можливостей використання інтерактивних форм навчання учнів у позакласній діяльності. Це має відбуватись за відповідної підтримки адміністрації ЗЗСО та співпраці з різними позашкільними установами села чи міста, архівами, науковими фундаціями, що значно покращує якість та престиж гурткової діяльності. Окрема увага має бути звернута і на престиж гурткової діяльності. Особливо це вагомо в тих компонентах, де треба створювати можливості для роботи з ветеранами бойових дій та людьми з цікавим життєвим громадським досвідом [55, с. 158].

Загалом, належний ефект від результатів позакласної гурткової роботи в системі позашкільної освіти можна досягти лише за умов поєднання змістової наповненості, педагогічної майстерності та мотивації учнів до такого виду роботи. Без належного базису та ресурсів для реалізації вся ця діяльність не матиме належного і дієвого ефекту [68, с. 55].

Отже ми бачимо, що історико-краєзнавча робота є важливою частиною позашкільної освіти, має свою методику та загальноприйняті організаційні засоби, проте потребує вдосконалення та адаптації під різні теми і проблеми, фокусуванню уваги на масових групових та індивідуальних формах. Їх вагомість значно розширюється за рахунок тих подій і процесів, які відчуває на собі держава та народ опісля 2014 р. Водночас форми історико-краєзнавчої позашкільної роботи видаються різноманітними, творчими та змістовними і при уважному підході педагога до них можуть суттєво полегшити сприйняття нової краєзнавчої інформації. Разом із тим форми історико-краєзнавчої позашкільної роботи потребують детальнішого висвітлення, що власне і буде розглянуто у наступних розділах нашої дипломної роботи.

Розділ 4. Методика роботи з темою на уроках історії і у позакласній роботі вчителя

Виходячи з проаналізованих нами матеріалів ми бачимо, що необдумані вчасно політичні вибори людини можуть згодом обернутись проти неї позбавленням волі та фізичною ліквідацією тими, в кого вона свого часу щиро або примусового повірила. Ми досі не можемо однозначно сказати, що або хто спонукав Йосипа-Петра Букшованого до зміни політичних вподобань і зміни кар'єри в 1920 р. Його діяльність до цього часу – це сповнена авантюри, жаги до справедливості і військової честі доля, яка була типовою для галицької молоді початку ХХ ст. Те, що ця молодь по завершенню Першої світової війни (1914 – 1918) по різному буде бачити становище українців і України – це і буде один із наслідків конфлікту ідей, поглядів та першочергових інтересів. Даний надскладний наслідок поразки національних сил у визвольних змаганнях 1917 – 1923 рр. жорстоко обернувся проти українських військових і військово-політичних діячів.

Долю Осипа Букшованого безумовно потрібно вивчати в ході навчального процесу у школі з багатьох причин. Перша і головна – це показати як доля такої непересічної і водночас дуже контрверсійної постаті з багатьма неоднозначними вчинками може стати прикладом того, що росіянам за жодних обставин ніколи не потрібно довіряти. В незалежності від політичного режиму в Кремлі, який може змінитись у будь-яку мить, ми не повинні бути наївними і обманювати себе у тому, що усі наші біди зупиняться. Доля командира 1-ї бригади УСС УГА – це той приклад, де потрібно показувати учням наскільки є важливим кожен вчинок, думка, задум та рішення у власному житті. Один необдуманий до кінця крок і життя наших учнів опісля школи може закінчитись так само, як і в О. Букшованого в 1937 р.

Особливо це відчутним стає тоді, коли у березні 2025 р. в Івано-Франківську двоє підлітків стали жертвами пропаганди рф і водночас свідомо пішли на теракт, який зірвався ціною життя одного із завербованих. Чому за таких обставин згадується О. Букшований? Бо з ним поступили дещо схожим чином.

Постать Осипа Букшованого є програмно прив'язана до історії України в 10-му класі. Хронологічно вона охоплюватиме період з 1900-х по 1937 рр. Крізь призму його особистості можна вивчати культурне життя українців доби Австро-Угорщини на поч. XX ст., громадсько-політичні процеси в Галичині в 1900-х – 1910-х рр., історія УСС доби Першої світової війни (1914 – 1918), польсько-українську війну 1918 – 1919 рр., польсько-радянську війну 1920 р., проблему державотворчих процесів (на прикладі формування ЗУНР), політичну еміграцію українців в 1920 – 1930-х рр., проблему сталінських репресій 1930-х рр. та багато інших тем, які піднімаються у шкільній програмі 10-го класу [79, с. 3-4].

При вивченні теми «Українські землі у складі Австро-Угорщини в 1900 – 1914 рр.» ми можемо оглянути основні громадсько-політичні і культурні події, які були пов'язані з О. Букшованим за цей час. До прикладу, обговорюючи проблему утворення цісарсько-королівської Коломийської гімназії № 2 (української) в 1900-му р. посприяло тому, що діти галицьких українців отримали право на освіту рідною мовою в якісно новому навчальному закладі. Досліджуваного нами діяча можна згадати серед тієї когорти людей, які закінчили її до 1914 р. При обговоренні історії гімназії, учням можна продемонструвати власноруч зроблену інфографіку, де буде зображено основні події з життя гімназії до 1914 р. і серед відомих діячів-випускників вмістити і фото досліджуваного діяча [72]. Схожим чином можна створити інфографіку і про Львівську політехніку в часи австро-угорської монархії. При аналізі таких зображень, учні можуть відповісти на орієнтовно такі запитання:

- чи можна назвати Коломийську гімназію потужним містком перед здобуттям вищої освіти українцями у Львові, Чернівцях, Кракові чи Відні?
- як вплинули українські студентські протести 1900 – 1910-х рр. на зміни у вищій освіті імперії для галичан?
- чи розуміли всі можливі ризики українські студенти перед тим, як здійснили несанкціоноване ректоратом Львівського університету віче 1 липня 1910 р.?
- чи виник би український університет у Львові якби не початок Першої світової війни у серпні 1914 р.?

Задля того, щоб глибше осягнути проблему, учням можна показати уривки з української і польської преси 1910 – 1911 рр., де публікувались повідомлення про протести 1 липня 1910 р. і про судовий розгляд справи українських студентів у Львові в лютому – серпні 1911 р. Опрацьовуючи газетні матеріали з відкритих джерел українського та польського походження, учні можуть скласти конкретні враження про епоху, реконструювати долю окремого засудженого (в нашій випадку О. Букшованого) і включити її в загальних контекст подій українського національного руху в Галичині передвоєнного часу (1900 – 1914 рр.) [74].

В цьому випадку важливо дотримуватись і медіаграмотності, адже польські газети доволі насторожено ставились до проблем українців того періоду. До прикладу, можна взяти репортажі з української газети «Діло» та з польського часопису «Gazeta Poranna», де можна порівняти подачу інформації про одну і ту ж подію (судове засідання, огляд судового вироку, ставлення української і польської інтелігенції до подій 1 липня 1910 р. і т.д.). Таким чином можна і порівняти подані відомості про судові справи проти О. Букшованого в 1926 – 1932 рр. у вищезгаданих часописах. При аналізі матеріалів преси учні можуть скласти докладний аналіз взятого для опрацювання тексту, де встановлять:

- час та місце створення газети;
- мова видання;
- за можливості – автора статті, газетного повідомлення чи оголошення;
- ставлення автора до особистості О. Букшованого (позитивне, негативне, нейтральне, загальноприйняте в тодішнім соціумі і т.д.);
- спільне і відмінне в українських та польських текстах;
- відсутність чи присутність фейків та маніпуляцій у публікаціях [63].

Наприкінці такої діяльності учні пишуть загальні висновки щодо побаченого, проводять огляд кожного з проаналізованих видань і дають конкретне бачення проблеми, яка була описана пресою в той чи інший час. Чому це важливо? По-перше, це доволі ефективний метод формування навичок критичного мислення. По-друге, наші учні зможуть розкрити у собі здатність протидіяти ворожій пропаганді та відрізнити правду від фейків і маніпуляцій [81, с. 22-23].

Для вивчення історії формування та бойового шляху Легіону Український Січових Стрільців у шкільній програмі виділено достатньо багато часу. Діти в більшості випадків знають про передумови для створення цієї частини, основні дати з її бойового шляху, ключові досягнення в боях і т.д. Поряд з цим, шкільна програма не віддає достатнього розуміння того ким були січовики, хто командував ними і як склалась доля підрозділу з початком польсько-української війни 1918 – 1919 рр. Особливо це стосується долі О. Букшованого, який з багатьох причин не є згаданий у шкільних підручниках або його постаті виділяється невелика кількість оглядової інформації. Безумовно, що підручник не є тим засобом, який повинен вміщати в собі велику кількість інформації про подію і служить лише довідниковим інструментом. Тим не менш, певні зміни до вивчення теми зробити можна.

До прикладу, вивчаючи історію формування Легіону УСС, можна згадати, що першими командирами сотень і куренів були представники інтелігенції. На прикладі О. Букшованого можна показати, що його довоєнний досвід військової служби став зручним для того, щоб при формуванні сотень і куренів, йому одразу довірили командний пост. Оскільки зібрану в єдине ціле інформацію про сотні, якими командував О. Букшований є складним завданням і для професійного історика, ми сконцентруємось саме на його здобутках. Створюючи стрічку часу про його бойовий шлях в 1914 – 1918 рр. в УСС, вона обов'язково повинна включати:

- час вступу на військову службу;
- час вручення йому бойових нагород на конкретних фронтах;
- час потрапляння і час втечі з полону;
- дата прибуття в УСС після полону;
- основна хронологія подій щодо його призначення командиром полку, а згодом і бригади УСС в Австро-Угорській армії і УГА [50, с. 309 – 310].

Крім стрічки часу, учні можуть зробити невеличку реконструкцію його портрету через інструменти ІІІ, показати його досягнення по службі у формі таблиці, показати наявність білих плям в його біографії та з'ясувати чи можна порівняти його з кимось з сучасних українських командирів. Окрім ІІІ-інструментів, в дії можуть бути і звичайні олівці та аркуші формату А-4.

Окремі елементи з біографії О. Букшованого можна вивчати в 11-му класі, де ті чи інші історичні події можна корелювати з сучасною історією. До прикладу, розповідаючи про теперішні успіхи української розвідки і їх секрети досягнення результату, можна наводити в приклад особистий кейс досліджуваного нами діяча. В такому випадку ми побачимо, що його досвід як розвідника чи бойового командира може бути прикладом для підрозділів сил оборони України. До прикладу, досвід ведення бойових дій бригадою Букшованого при визволенні населених пунктів на Тернопільщині в 1919 р. (Чортківська офензива), можна співставити з окремими наступальними операціями української армії в 2022 – 2023 рр. Учні можуть в порівняльній таблиці відобразити такі показники як:

- кількісний і якісний склад учасників операції;
- відобразити географічні дані про подію;
- назвати основних командувачів частинами, які брали участь в операціях;
- порівняти тактику і основні результати операцій;
- окреслити спільне і відмінне у техніці ведення бою українських армій минулого і сучасного часу.

З погляду на еволюцію політичних поглядів діяча в 1911 – 1937 рр., можна створити цікаве питання для дебатів на тему «Осип Букшований – авантюрист, зрадник чи людина свого часу?». Для цього учні можуть зібратись як на уроці історії, так і в позакласному форматі, де зможуть обговорити цю надскладну і контroversійну постать в українській історії. Окрім того, що учні поділяться на групи з різними точками зору про одну і ту ж особистість, вони можуть краще взаємодіяти між собою в команді, відшукувати компромісні рішення чи створювати спільне комюніке за участю всіх сторін дебатів. Дебати посприяють тому, щоб учні вміли висловлювати свої позиції, відстоювати їх у випадку контраргументів і що головне – у підсумку потрібно буде дати вичерпну відповідь на поставлене вище запитання. Важливо, щоб при відстоюванні власної думки кожен із учнів вмів розповісти про діяча у контексті тієї історичної епохи, де він жив, працював, воював і врешті-решт – загинув. Модератором заходу буде виступати вчитель, який зможе мінімізувати ризики конфліктів між учнями.

Схожі дебати можна провести і на тему «Чи не порушує перейменування вулиці в Чернівцях на честь О. Букшованого законодавства про декомунізацію?». Окрім того, що учнями буде проведена дискусія щодо проблем декомунізаційного законодавства, ними будуть наводитись аргументи і контраргументи відносно рішення Чернівецької міськради в 2016 р. щодо присвоєння імені діяча одній з вулиць міста. Учні можуть по різному трактувати це рішення, шукати аргументи і контраргументи (зокрема і вулиці на честь Гр. Коссака і ін. діячів, які емігрували в УРСР в 1920-х рр.), а також пропонувати шляхи змін до реалізації подібних рішень на сучасному етапі деколонізації в Україні [75]. Також, окремі дебати можна провести і щодо проблем по посмертній реабілітації галичан в 1950 – 1960-х рр., де зокрема спитати думку учнів відносно цих процесів та чи доречними вони були ще за радянського часу. У підсумку такого обговорення можна задати питання про зміни до законодавства про реабілітацію жертв радянських репресій.

З огляду на описане, ми не можемо забути і про ряд недоліків, які можуть виникнути при опрацюванні такого роду теми. По-перше – це обмежена кількість інформації про нього у відкритих джерелах. Окрім того, що він і так є маловідомий для широкого загалу пересічних українців, достовірних і перевірених джерел про його життєпис у відкритому доступі немає. Навіть до прикладу «Вікіпедія» як вільна енциклопедія не містить детальних даних про життєпис цього галицького політика, розвідника-нелегала і військового командира. Більшість історичних джерел, якими можуть оперувати учні є однобічними та фрагментарними. За таких обставин, учні отримають спотворене або неповне уявлення про цю особистість, в тому числі через матеріали як польської, так і української преси того часу.

По-друге, особистість Букшованого є складною для розуміння в широкому контексті історичних подій. Власне сам період Української революції 1917 – 1923 рр. є одним із найважчих для вивчення періодів у вітчизняній історії з багатьма парадоксами і білими плямами. Учні в ході уроків історії не завжди мають змогу отримати надійний багаж знань і тому можуть виникнути неправильні асоціації з цією постаттю – від героїко-патріотичної і до зрадника Батьківщини. Тому треба завжди розділяти дві сторони медалі у вивченні такого типу історичних осіб.

Не слід забувати і про моральну неоднозначність, ризики емоційного впливу, його складність як особистості ще в часи, коли жив цей діяч і певні ризики упередженого ставлення. Подекуди ми можемо і почути від учнів запитання про доцільність згадки про таку постать на уроках історії. Тому, щоб мінімізувати негативні наслідки вивчення такого історичного діяча як О. Букшований, потрібно проговорювати з учнями не лише про нього, а й про десятки тисяч таких обманутих або необачних в житті галичан, які повірили в радянську українізацію та інші моменти з життя УРСР того часу. Як прикладу, долю Букшованого можна протиставити долі родини Крушельницьких, які в 1933 – 1937 рр. були майже в повному складі знищені як ті, що повірили в пропаганду і встигли нею розчаруватись з ідейно-моральної точки зору [29, с. 16].

Щодо позакласної активності, то тут слід виокремити наступне. По-перше, його життєвими шляхами можна скласти невеличку віртуальну екскурсію, яку спільно з учнями можна оглянути та проаналізувати з позицій життєвої географії людини (Жаб'є, Коломия, Львів, Тегеран, Відень, Бережани, Городок, Умань, Кам'янець-Подільський, Відень, Берлін, Харків і т.д.). По-друге, в рамках краєзнавчих досліджень можна з'ясувати більш детально про його гімназійний період життя під час відвідин музею історії міста Коломиї, під час відвідин селища Верховина, де і народився діяч, обговорити його військово-політичну діяльність під час екскурсії Львовом або ж провести пошук даних про нього в Державному архіві Івано-Франківської області (метричний запис про народження, про шлюб батьків, пошук інших Букшованих з його роду і т.д.). Також, доволі ефективним методом виступить і організація виставки робіт на базі ШІ або власноручних робіт учнів про життєпис діяча, трагедію особистого політичного вибору та про загибель на Соловках (1937) і посмертну реабілітацію (1959) О. Букшованого [72].

Не слід забувати і того, що можна створити комікс або короткометражний документальний фільм за участі учнів у формі міні-дослідження про всіх командирів Легіону УСС в 1914 – 1918 рр. Окрім того, що будуть висвітлені біографії і зачитані спогади окремих командирів (в т.ч. Букшованого) про службу в УСС, буде зроблений і загальний висновок про ефективність кожного з них.

Отже ми бачимо, що постать Осипа Букшованого попри свою неоднозначність є доволі цікавою і корисною для вивчення на уроках історії в школі та у позакласній діяльності вчителя. Окрім того, що ми можемо підняти проблему вивчення складних постатей в історії, ми на таких прикладах можемо сформувати інструментарій для протидії сучасній російській пропаганді на конкретно взятих історичних прикладах. Важливо наголошувати на тому, що будь-яка пропозиція на співпрацю від росіян завжди закінчується для таких осіб фатальними наслідками. В прикладі О. Букшованого учні зможуть побачити трагедію життєвого вибору, складність характеру і вміння використовувати окремі недоліки його для вирішення долі цілих армійських підрозділів, а також побачити як комунізм вмів лише експлуатувати людські таланти з власною вигодою.

Важливим у методичному інструментарії є і ряд недоліків, які можуть створити не зовсім позитивні наслідки у вивченні неоднозначних та складних постатей історії. За цих обставин ми і пропонуватимемо учням дебати як ефективну платформу для висловлення різних точок зору, де будуть аргументи та контраргументи, боротьба за власну позицію і вміння досягання компромісів між усіма сторонами такого роду публічних суперечок. Також, під час екскурсій та іншої гурткової діяльності не забуваймо, що завжди потрібно зберігати оповідь про історичних діячів у широкому історичному контексті. Це допоможе уникнути спотворених вражень про постать, зрозуміти їх роль в історії і дати висновки для власного історичного майбутнього.

ВИСНОВКИ

Отже, в ході виконаного авторкою дипломної роботи дослідження громадсько-політичної, військової та шпигунської діяльності Йосипа-Петра Івановича (Семеновича) Букшованого (1.06.1890 – 8.12.1937), вдалось дійти до наступних висновків. По-перше, Осип Букшований є маловідомою постаттю для пересічного українця і є цікавим переважно для вузького кола спеціалістів. Інтерес до вивчення його постаті з'явився лише з поновленням незалежності. До 2014 р. публікації про отамана УГА з'являлись лише в окремих енциклопедичних виданнях та у матеріалах регіональної періодики. Найбільш публікації про цього діяча з'явилися у львівському науковому виданні «Цитаделя» в 2011 та 2018 рр.

Було з'ясовано, що поглиблений інтерес до постаті Осипа Букшованого поновлюється після 2015 р. у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України 9 квітня 2015 р. пакету декомунізаційного законодавства. Утворення окремого закону про доступ до раніше засекречених або малодоступних архівів репресивно-каральних органів СРСР дозволив дослідникам працювати з першоджерелами про життя О. Букшованого. Однак зауважимо, що повноцінної біографії легендарного команданта УСС і водночас вкрай неоднозначного розвідника-нелегала досі немає. Це створює численні прогалини для маніпуляцій і не дає можливості по-справжньому осягнути роль досліджуваної нами постаті в українській історії.

По-друге, життєпис О. Букшованого в рамках проведених досліджень ми розділяємо одразу на три періоди – австрійський (1890 – 1913), військово-політичний (1914 – 1919) і радянський (1920 – 1937). Основними факторами на формування життєвих ідеалів діяча стала участь у процесі 101 у Львові (1911) як один із наслідків його політичної активності на студентських протестах 1 липня 1910 р. там же, навчання у Коломийській гімназії (1900 – 1908), Львівській Політехніці (1908 – 1911) та вищому музичному інституті ім. Миколи Лисенка (1911 – 1914). В 1909 – 1914 рр. Букшований був членом УРП і приймав участь в активній політичній діяльності на Гуцульщині та у Львові. Перед початком першої світової війни встиг пройти строкову службу в 1912 – 1914 рр.

Констатуємо, що попередня військова служба кандидата в офіцери О. Букшованого зіграла позитивну роль при його зміні служби з 30-го піхотного полку у Львові до Легіону УСС в серпні 1914 р. Маючи попередній досвід у війську Букшованому було доручено командування однією з сотень УСС. Перші свої бої він зміг пройти з доблестю та мінімальними втратами для своєї сотні. Він успішно воює в районі таких населених пунктів Закарпаття та Львівщини як Волове, Лавочне, Сколе, бере участь в боях за г. Маківка, а кінця травня 1915 р. перебував в боях під Болеховом. Потрапляння в полон Букшованого 30 травня 1915 р. було доволі болючим ударом для бійців його сотні, адже наступні командири не вирізнялись хорошим характером та командирськими навичками як він.

Було доведено, що завдяки пильності і вмінню виживати в нелюдських умовах Букшований зміг за декілька місяців по прибуттю в російську імперію втекти з побратимом Свідзерським з полону. Їх довгий шлях через Поволжя та Кавказ до Тегерану був сповнений багатьох перешкод та складнощів, які виникали при потраплянні на російські війська. Подорож полонених-втікачів тривала з серпня по листопад 1915 р. Завдяки тому, що Букшований зміг підтвердити свої дані в австро-угорській дипломатичній місії в Тегерані, згодом йому доручили взвод австрійських бійців і кілька тисячний загін курдів для боротьби з російськими військами.

Доведено, що його Близькосхідна місія завершилась весною 1916 р. через захворювання на малярію. В жовтні 1916 р. після прибуття у Відень через держави Четверного Союзу і надання докладних звітів про своє життя вищому командуванню, Букшований повернувся у рідну йому частину. В УСС він знову перебував на посаді командира сотні до 24 жовтня 1918 р. Того дня він був обраний командантом полку. Не встигши прибути у Львів 1 листопада 1918 р. для підтримки Листопадового Чину задля проголошення Української держави, 2-3 листопада його група бійців вела важкі бої в різних локаціях міста Лева. Також, у листопаді 1918 р. О. Букшований отримав під командування всі частини УСС, спробував себе у ролі переговорника для короткочасних угод про зупинку вогню з поляками і зміг оперативно керувати військами на своїй ділянці фронту.

Він не завжди був згоден зі своїм вищим командуванням, що було нами помічено в ході аналізу джерел та історіографії на обрану авторкою тему. Тим не менш, прийняті ним в розріз рішень НКГА маневри часто дозволяли вести успішні бойові дії в Галичині в листопаді 1918 – в червні 1919 р. В здобутках Букшованого є проведення Вовчухівської і Чортківської офензив в 1919 р., успішне придушення Дрогобицького повстання 14 – 15 квітня 1919 р. та найкраще з поміж інших бригад УГА утримання бойових позицій при мінімальнім числі боєприпасів. В цьому значенні можна погодитись з думкою О. Дєдика про те, що Букшований і справді міг би очолити УГА в листопаді – грудні 1918 р. Однак, його бажання бути виключно січовим командиром і певні конфлікти з несічовими офіцерами призвели до того, що цю найвищу ланку по посадах в УГА діяч так і не зайняв.

Певні прорадянські настрої у нього були весною – влітку 1919 р. виключно з точки зору військової доцільності. Спостерігаючи за поразкою української державності в Галичині, О. Букшований бачив союз з РСЧА як один із способів боротьби з польською окупацією краю. Хоч і цю думку виносили інші галицькі політики та командири, все ж вона реалізується з фатальними наслідками у формі ЧУГА лише у лютому – квітні 1920 р. Букшований був також і палким противником союзу з Денікіном, що спонукало його шукати контактів з компартією ще у листопаді 1919 р. Цьому також сприяла і невдала спроба перетнути румунський кордон на Буковині спільно з галицьким політиком Семеном Вітиком.

Ставши комуністичним діячем з грудня 1919 р. і повністю оформивши себе як комуніст влітку 1920 р., остаточно на цей вибір Букшованого вимусило перебування в концтаборів Кожухів під Москвою. Тут під тиском ЧК і маючи пропозицію від Галбюро, колишній галицький комбриг прийняв для себе місію політика, журналіста і шпигуна на користь СРСР. З того часу і до 1933 р. Букшований буде вимушений жити подвійне життя, адже жодних даних про його родину не збереглося навіть у архівно-кримінальній справі. Як видний діяч КПЗУ, він діяв під псевдонімом, редагував політичну періодику галицьких комуністів, а після невдалої місії на Буковині в 1926 р. став жертвою численних арештів польською владою в 1926 – 1932 рр.

Не маючи змоги закріпитись в Галичині, Осип Букшований повернувся в УРСР в 1932 р. Ставши не вигідним для радянської влади свідком її політичних провалів на Заході, в травні 1933 р. його було арештовано, згодом засуджено до табірних робіт, а 8 грудня 1937 р. – він загинув в Карелії спільно з понад 1100 українцями різних соціальних верств та професій. Його посмертна реабілітація в 1959 р. була звичайною юридичною формальністю, адже про Букшованого як історичну постать в СРСР в подальшому майже ніколи не згадували.

Сформований в ході проведеного дослідження методичний інструментарій доказує, що постать Осипа Букшованого ще не отримала належної оцінки в шкільній програмі з історії України. Так, є багато білих плям щодо висвітлення проблемних історичних діячів і щодо того як правильно розуміти їх вчинки в контексті тих історичних епох, де вони жили та здійснювали свою практичну діяльність. На наш погляд, активні дебати на уроках чи в ході гурткових занять, стрічки часу, якісна інфографіка про окрему взятую подію, постать чи явища, а також проведення екскурсій з олюдненою історією дозволяють всебічно розвинути підняту авторкою тему. Звісно, що завжди потрібно пам'ятати про часові рамки, про якість і кількість джерел, які пропонуються для роботи на уроках історії, про те, що правильне пояснення контексту подій і ролі постатей в них мінімізує ризики спотворення розуміння історії як такої.

Пам'ятаймо, що такі постаті як О. Букшований – це українські антиподи, які досі не мають належної оцінки і серед професійних істориків. Можливо, що саме в ході наших уроків учні можуть сформувані ті судження про діяча, які будуть конструктивно формувати його образ в масовій культурі та у сприйнятті пересічними українцями майбутнього, де буде менше політичних і військових помилок, які свого часу були у сотника УСС з с. Жаб'є.

Безумовно, що пропоновані нами методи – це лише часткова пропозиція того, що можна реалізувати в ході навчального процесу. Будь-яким вдосконаленням немає меж і тому будемо сподіватись, що пропоновані методи та прийоми відносно вивчення О. Букшованого в навчальному процесі у школі сприятимуть їх модернізації у майбутній перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Архівні матеріали

Державний архів Львівської області (ДАЛО)

1. ДАЛО. ф. 27. Львівська політехніка. оп. 5. спр. 1558. Особова справа Букшованого Єсипа-Петра Семеновича. 7 арк. URL: <https://e.archivelviv.gov.ua/file-viewer/99421#file-1337562> (дата звернення – 1.04.2025).

Центральний Державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОУ)

2. ЦДАВОУ. Ф. 2188. Начальна команда Галицько-Української армії, м. Вінниця Подільської губернії. оп. 1. спр. 1. Накази Начальної команди Галицької армії, 04.11.1918 – 16.01.1920. 241 арк. URL: <https://zunr.arinsy.com/inventories/2/> (дата звернення – 1.04.2025).

3. ЦДАВОУ. Ф. 2188. Начальна команда Галицько-Української армії, м. Вінниця Подільської губернії. оп. 1. спр. 9. Оперативні зведення військових груп про хід воєнних дій, бойовий, продовольчий стан військ і забезпечення їх зброєю. Скупчення румунських військ на Галицько-Буковинському кордоні, списки українських січових стрільців. 228 арк. URL: <https://zunr.arinsy.com/inventories/2/> (дата звернення – 1.04.2025).

Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ)

4. ЦДІАЛ. Ф. 360. Володимир Старосольський – адвокат. Оп. 1. Спр. 415. Обвинувальний акт, газетні статті, листування та інші матеріали судової справи українських студентів Львівського університету, обвинувачених в організації виступів за свої права. 190 арк.

II. Мемуари

5. Гірняк Н. Останній акт трагедії української Галицької Армії. Нью-Йорк : Видання Укр. Військово-Історичного Ін-ту в США, 1959. 281 с.

6. Назарук О. Слідами Українських січових стрільців. Львів: видання СБУ, 1916. 156 с.

7. Шухевич С. Видиш брате мій (8 місяців серед УСС-ів). Львів: Видавнича кооператива "Червона Калина", 1930. 232 с.

III. Автентичні видання австро-угорської доби

8. Звіт дирекції ц.к. II-ї гімназії в Коломиї. Рік шкільний 1902/1903. Коломия, 1903. 80 с.
9. Омелян Карашкевич, Співи днів і ночий, Коломия, 1914, автограф - Осип Букшований. *Аукціон Violyty*, 2025. URL: <https://violyty.com/ua/114336146-omelyan-karashkevich-spivi-dniv-i-nochij-kolomiya-1914-avtograf---osip-bukshovaniy>

IV. Газетна періодика

10. Бірчак В. Дрогобицький бунт (продовження). *Діло*, 25 серпня 1929. № 189. С. 2.
11. Бірчак В. Дрогобицький бунт. *Діло*, 24 серпня 1929. № 188. С. 2.
12. Болючий спомин. *Наш Прапор*, 1933. № 93. С. 5.
13. Викриття націоналістичних організацій на Рад. Україні. *Праця*, 30 грудня 1933. № 7. С. 3.
14. Возняк М. На вершинах. *Діло*. 1927. 16 березня. Ч. 58. С. 1–2.
15. Газетні опришки. *Діло*, 1926. № 189. С. 3.
16. Кондрат М. Дрогобицький бунт. *Діло*, 20 липня 1929. № 159. С. 4.
17. Кров і трупи; Вшехпольський морд на університеті. *Діло*. 1910. 1 липня. Ч. 144. С. 1–3.
18. Листопад на Буковині. *Наш Прапор*, 1934. № 84. С. 2.
19. О. Букшований у львівській тюрмі. *Діло*, 1926. № 186. С. 1.
20. О.[стап] Н. [ижанківський]. Маркіянове сьвято у Львові. *Діло*. 1911. Ч. 247. 6 падолиста (24 жовтня). С. 1–4.
21. Процес 101 (од власного кореспондента). Присуд. Львів, 21 іюня. *Рада*. 1911. 25 червня (8 липня). Ч. 143. С. 2.
22. Як загинули наші діти. *Пробій*, 11 січня 1920. Ч. 2. С. 1 – 2.
23. Nikły epilog głośnej sensacji. Sąd uwolnił b. bryg. djera ukraińskiego Bukszowanego od winy i kary. *Gazeta Poranna*, 20 marca 1927. № 8885. S. 5.
24. Oskarżeni. *Nowa Reforma*, 14 lutego 1911. № 72. S. 2.
25. Oslawiony kat ludności polskiej, Bukszowanyj został ujęty przy przekradaniu się z Sowdepії. *Gazeta Poranna*, 23 sierpnia 1926. № 7878. S. 5.

26. Z Izby Sądowej: Ośmdziesiąty dzień rozprawy. *Gazeta Lwowska*, Wtorek, 20 Czerwca 1911. S. 4 – 5.

V. Законодавство

27. Закон України «Про освіту» (Від 2017 р. зі змінами). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

28. Закон України «Про позашкільну освіту» № 2120-III від 07.12.2000. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1841-11>

VI. Література (статті та монографії)

29. Андруняк І. Лицар УСС отаман Осип Букшований [з Ільців Верховин. р-ну]. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2018. № 32. С. 13 – 17.

30. Арсенич П. Галичани – жертви більшовицького режиму. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 72 с.

31. Байло А. Я. Мирон Тарнавський – військовий діяч. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2008. № 634 : Держава та армія. С. 85–89.

32. Васьків Т. Р. Судовий процес над генералом Мироном Омеляновичем Тарнавським. *Південний архів (історичні науки)*. 2024. № 45. С. 5–11.

33. Волошинський Б. У борні за чужі ідеали. Коломия : Вік. 2021. 64 с.

34. Гайда Л. Музейна педагогіка : пошук оптимальної моделі. *Методичні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Кіровоград, 21–22 жовтня 2010 р.)*. Кіровоград : Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2012. С. 243 –249.

35. Галушак М. План генерала В. Курмановича та отамана Ф. Льонера щодо переходу Галицької Армії у передгір'я Карпат у квітні 1919 року. *Українознавство*. 2018. № 4. С. 30 – 37.

36. Гурак І. Студентство у боротьбі за відкриття українського університету у Львові та події 1 липня 1910 року. *Українознавчі студії*. 2007 – 2008. № 8-9. С. 305 – 315.

37. Гурак І. Український Студентський Союз: заснування та діяльність до Першої світової війни. *Питання історії України*. Чернівці, 2003. Т. 6. С. 117–120.
38. Дєдик О. Бої у Львові. 1–21 листопада 1918 р. Ч. 2. Львів: Астролябія, 2020. 192 с.
39. Думін О. Історія Легіону Українських Січових Стрільців. 1914—1918. Львів: Червона калина, 1936. 375 с.
40. Козак О. Турчин С. Цікава сторінка біографії Осипа Букшованого. *Цитаделя*, 2018. № 15. С. 55 – 59.
41. Королько А. Гурткова історико-краєзнавча робота у закладах вищої освіти: зміст та особливості. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи*. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ: Симфонія Форте, 2023. С. 10 – 18.
42. Косило М. Передумови зародження позашкільної краєзнавчої роботи. *Краєзнавство. Науковий журнал*. 2011. № 3. С. 37–40.
43. Лазарович М. Лазарович Н. Українські січові стрільці у фронтових умовах другої половини 1914 – початку 1915 року. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє* : Тернопіль : ТНЕУ, 2014. Вип. 19; Ч. 1. С. 225-236.
44. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. Тернопіль: Джура, 2005. 590 с.
45. Литвин М. Галицькі осередки у Радянській Росії (1920 рік) / Микола Литвин. *Студії з історії Української революції 1917–1921 років* : зб. наук. праць на пошану Руслана Яковича Пирого / голова редкол. В. Ф. Верстюк. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2011. С. 344-356.
46. Литвин М. ЗУНР і Галицька СРР у геостратегії більшовицької Росії. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*: Зб. наук. пр. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. Вип. 18. С. 101-118.
47. Литвин М. Науменко К. Історія галицького стрілецтва. Львів: Каменяр, 1991. 200 с.

48. Луговий Б. Лугова О. Історія Бережанщини в часи ЗУНР. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, 2017. № 29. С. 89 – 98.
49. Микитюк Д. Українська Галицька Армія = Army of the Western Ukraine (Galicia) = L'armée ukrainienne de Galicie : у 40-річчя її участі у Визвол. Змаганнях в 1918-1920 рр. : матеріали до історії. Вінніпег : Видав хорунжий УСС Д. Микитюк, 1958 - 1976. Т. 3 . 1966. 232 с.
50. Минта І. Паска Б. Особливості використання інфографіки на уроках історії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 74. Т. 2. С. 308–314.
51. Мицкан В. Леник Ю. Психолого-педагогічні аспекти туристсько-краєзнавчої роботи. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Фізична культура»*. Івано-Франківськ, 2012 Вип. 15. С. 120–126.
52. Монолатій І. Коломиезнавство: Нариси з історії Коломиї. Коломия: Вік, 2016. 352 с.
53. Оришко С. Туристсько-краєзнавча діяльність у житті сучасного школяра. *Вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота*. Ужгород, 2011. Вип. 23. С. 107–111.
54. Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії. У 3 т. Упорядники Кулаковський П., Шаповал Ю. К.: Сфера, 1999. Т. 3. 394 с.
55. Петько Л. Духовність. Культура. Туристсько-краєзнавча діяльність підлітків. *Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2007. Вип. 19. С. 157–164.
56. Скорич Л. Об'єднання галицької та наддніпрянської армій влітку 1919 року. *Військово-науковий вісник*, 2017. № 27. С. 190 – 202.
57. Скрипник А. Ю., Каденюк О. С. Методологічні засади викладання Історії України у вищих навчальних закладах. *III Міжнародна наукова конференція «Сучасні напрямки викладання гуманітарних дисциплін у середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія»*. Горлівський інститут іноземних мов. 2013. С. 5–7.
58. Сливка Ю. Сторінки історії КПЗУ. Л.: Каменяр, 1989. 93 с.

59. Срібняк І. Діяльність Союзу визволення України серед полонених офіцерів російської армії в Австро-Угорщині (1914–1918 рр.). *Сурмач*. Лондон, 1997. Ч. 1–4. С. 45–53.
60. Срібняк І. Участь полонених офіцерів-українців табору Йозефштадт (Австро-Угорщина) в українському державотворенні у першій половині 1918 р. *Соціально-економічні, політико-правові, соціокультурні процеси в Україні та світі* : зб. тез за матер. Міжнародної наукової конференції (3 червня 2016 р., м. Київ), 2016. С. 103 – 108.
61. Тинченко Я. Слідчі справи Осипа Букшованого. *Цитаделя: Львівський мілітарний альманах*, 2011. ч. 1 (5). С. 58 – 62.
62. Тищик Б. Новосядло І. Українські січові стрільці – зародок національних збройних сил новітнього часу (до 105-річчя утворення легіону українських січових стрільців). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Вип. 69. С. 51-66.
63. Тронько П. Краєзнавство як складова навчально-виховного процесу. *Краєзнавство. Науковий журнал*. 2011. № 3. С. 5–10.
64. Українські Січові Стрільці: галицькі воїни Архистратига Михаїла. Упоряд. Святослав Липовецький. К.: Українська Видавнича Спілка, 2010. 96 с.
65. Чмир М. Однострій та знаки розрізнення військовиків збройних сил ЗУНР (ЗОУНР) 1918—1919 рр. *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2007. Збірник 9. С. 181 – 247.
66. Чупрінова Н. Васильченко Р. Особливості військового будівництва за часів Західно-Української Народної Республіки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 57, том 3, 2022. С. 34 – 38.
67. Чупрінова Н. Діяльність Легіону Українських січових стрільців – новий етап військового будівництва Української держави. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 55, том 3. С. 18–22.
68. Шепелева В. Музейна педагогіка: від традицій співпраці до використання нових педагогічних технологій. *Рідна школа*. 2014. № 12. С. 52–56.

VII. Енциклопедична і довідкова література

69. Реабілітовані історією. Чернівецька область. Книга 1. Чернівці: Чернівецьке обласне відділення пошуково-видавничого агентства “Книга Пам’яті України”, 2007. 960 с.

70. Рубльов О. Букшований Осип. Західно-Українська Народна Республіка 1918—1923. Енциклопедія: до 100-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. Т. 1: А-Ж. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2018. С. 208—209.

71. Семенів В. Свідерський Володимир. Медики Української Галицької Армії: В мареві пошестей, перед лицем смерті / ідея видання Богдана Надраги; упоряд. Володимир Семенів. Львів : Література і мистецтво, 2020. С. 360.

VIII. Матеріали електронних ЗМІ

72. Андруняк І. Командир ударної групи «Схід» Української Галицької Армії. *Народна Воля*, 26 жовтня 2018. URL: <http://volya.if.ua/2018/10/komandyr-udarnoji-hrupy-shid-ukrajinskoji-halytskoji-armiji/> (дата звернення 11.02.2025).

73. Вітолін О. Зірки, хрести та ордени: як українців нагороджували іноземці. *Вікенд*, 30 листопада 2023. URL: <https://weekend.today/kolonki/inozemni-vijskovi-nagorody-ukrayinski-geroyi.htm> (дата звернення – 21.03.2025).

74. Курилишин К. Галичина 1910–1914 років – очима «Діла». *Збруч*, 11 червня 2020. URL: <https://zbruc.eu/node/98270> (дата звернення 13.01.2025).

75. Олійник Г. Перелік перейменованих вулиць у Чернівцях. *Молодий Буковинець*, 30 серпня 2016. URL: https://molbuk.ua/chernovtsy_news/114833-perelik-pereymenovanykh-vulyc-u-chernivcyakh.html (дата звернення – 21.03.2025).

76. Степанченко О. Галліполійська Зірка. *Іслам в Україні*, 27 липня 2016. URL: <https://islam.in.ua/ua/istoriya/gallipoliyska-zirka> (дата звернення – 21.03.2025).

77. Успіхи та провали Галицької армії | Олександр Дедик. *Локальна історія*, 3 жовтня 2022. URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/istoriia-galitskoyi-armiyi-zarodzhennia-uspikhi-ta-provali-oleksandr-diedik/> (дата звернення 11.02.2025).

78. Шевченко С. Володимир Удовенко: дві дати розстрілу. Дзеркало Тижня, 16 січня 2015. URL: <https://zn.ua/ukr/HISTORY/volodimir-udovenko-dvi-dati-rozstrilu-.html> (дата звернення 25.02.2025).

VII. Підручники, посібники і методичні матеріали

79. Власов В. С. Історія України (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 304 с.

80. «За Україну, за її волю, за честь і славу, за народ!» (матеріали до навчально-виховних занять). Івано-Франківськ: ІФОППО, 2014. 198 с.

81. Костриця М., Обозний В. Шкільна краєзнавчо-туристична робота: навч. посібник. К. : Вища школа, 1995. 223 с.

82. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення / упор. Н. Савченко, М. Косило, О. Наровлянський. Івано-Франківськ, 2010. С. 96-100.

83. Практична медіаосвіта: медіаграмотність в освітньому просторі: навч.метод. посібник / уклад. : В. В. Байдик, О. В. Проніна; за заг. ред. В. В. Байдик. Лисичанськ, 2021. 66 с.

84. Прокопчук В. Учнівська науково-дослідницька робота: написання і захист: метод. рек. / ХОППО; ХОЦТК [та ін.]. Хмельницький: Мельник А. 2006. С. 12-15.

85. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка. К.; Кам'янець-Подільський: Кондор, 2010. 240 с.

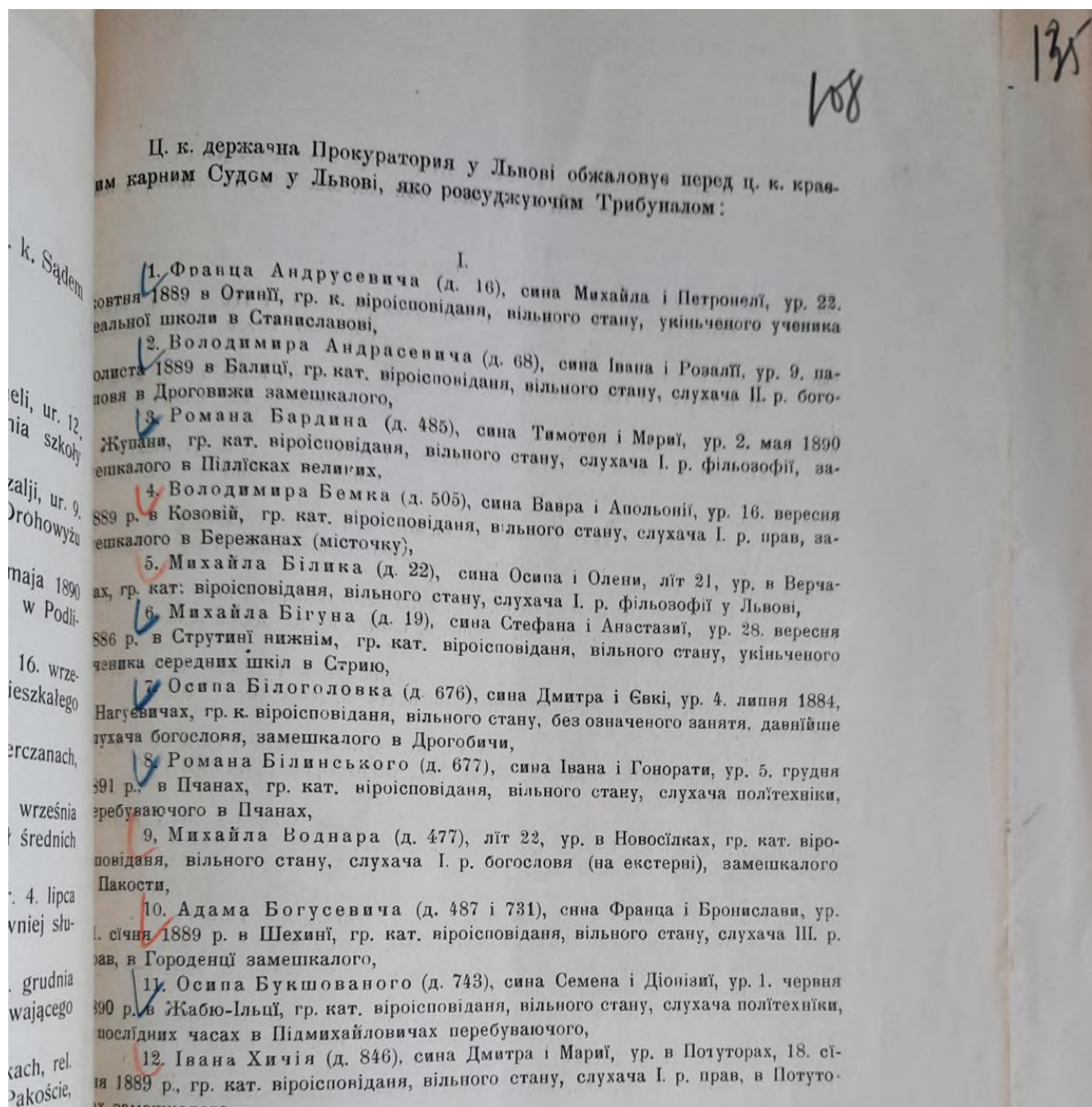
IX. Дисертаційні дослідження

86. Лизень Є. В. Миротворчі місії під час польсько-української війни 1918 – 1919 рр. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 «Історія та археологія». ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» МОН України, Івано-Франківськ, 2021. 295 с.

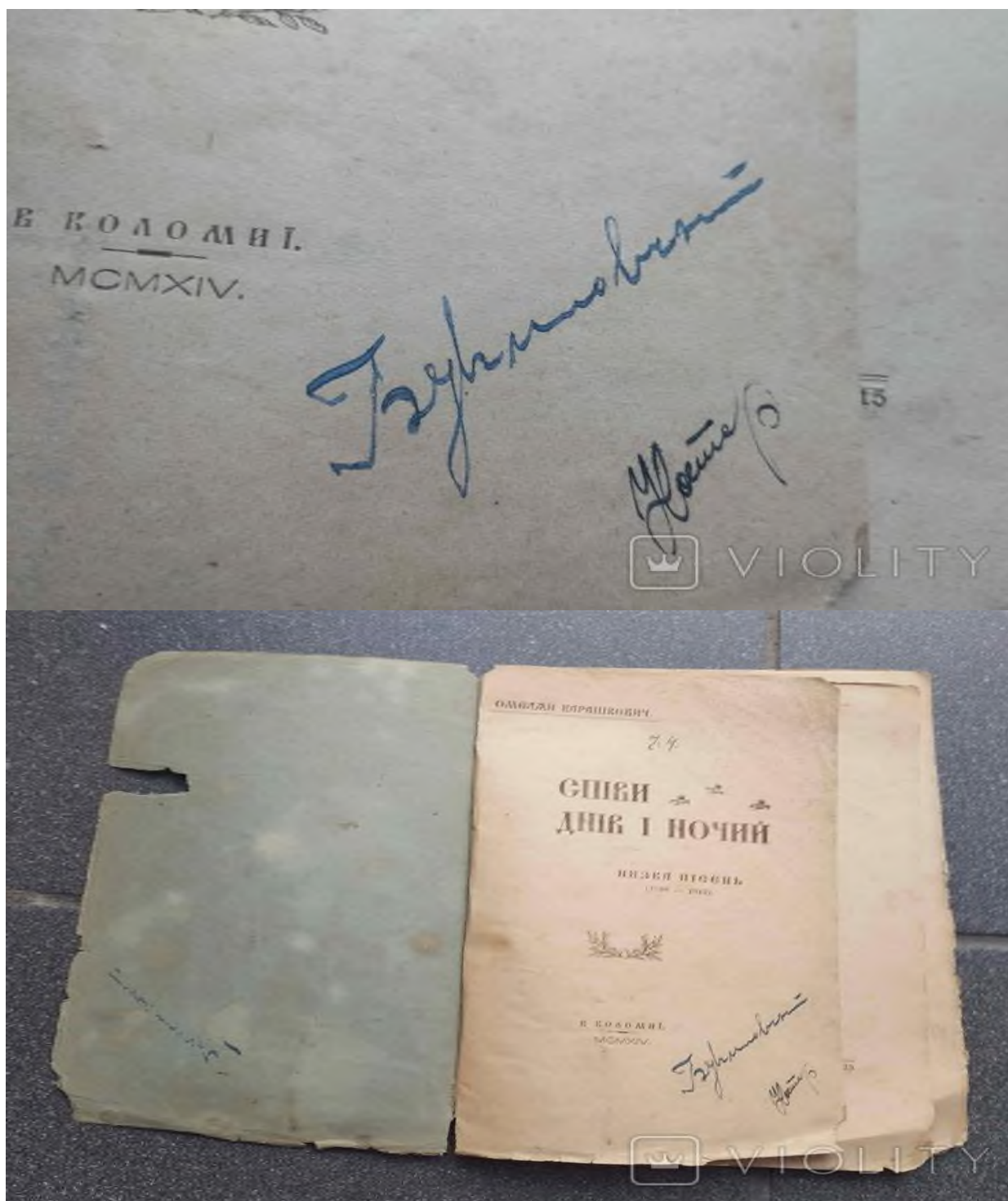
87. Молчко У. Б. Культурно-мистецьке життя Східної Галичини кінця ХІХ – першої половини ХХ століть у музично-критичній публіцистиці родини

Нижанківських. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 Культурологія. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України. Івано-Франківськ, 2024. 309 с.

<https://e.archivelviv.gov.ua/file-viewer/99421#file-1337562>

ЦДІАЛ. Ф. 360. Володимир Старосольський — адвокат. Оп. 1. Спр. 415.
Обвинувальний акт, газетні статті, листування та інші матеріали судової справи
українських студентів Львівського університету, обвинувачених в організації
виступів за свої права. Арк. 108. Апеляційна скарга скарга від 11 серпня 1911 р. щодо
зміни покарання для українських студентів, в тому числі для засудженого за № 11
Осипа Букшованого, студента Львівської Політехніки.

Автограф О. Букишованого на книзі Омеляна Карашкевича «Співи днів і ночий», 1914 р. видання. Violity, 2025. URL: <https://violity.com/ua/114336146-omelyan-karashkevich-spivi-dniv-i-nochij-kolomiya-1914-avtograf---osip-bukshovaniy>

Осип Букишований в однострої старшини УСС австрійської армії, 1914. URL:
[https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/istoriia-galitskoyi-armiyi-zarodzhennia-
uspikhi-ta-provali-oleksandr-diedik/](https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/istoriia-galitskoyi-armiyi-zarodzhennia-uspikhi-ta-provali-oleksandr-diedik/)

Відвідини Петлюрою бригади УСС Кам'янці-Подільському, серпень 1919 р. Зліва направо: Едвард Ляришенко (Рубіш-Ляриш), архикнязь Вільгельм Габсбург (Василь Вишиваний), Верховний отаман Симон Петлюра, отаман УГА Осип Букшований.
URL: <https://www.facebook.com/befreiungswettbewerb>

Adres Redakcji i Administracji: Lwów, ul. Chorażczyzny 1, 31.
Tel. Redakcji 2-30, 1-78, 15.
Tel. Administracji 73. — —

Cena egzemplarza 20 gr.

W Krakowie Biblioteka Jagiellońska

GAZETA PORANNA

— ILUSTROWANY DZIENNIK INFORMACYJNY WSCHODNICH KRESÓW —

Nr. 5373 Lwów, piątek 5 stycznia 1928 Rok XIX.

Nakładem Spółki Wydawniczej GRODKI i Spółka. Redaktor naczelny: JERZY KONARSKI.

W Krakowie Biblioteka Jagiellońska

Ośławiony ataman Bukszowanyj we Lwowie prowadził akcję szpiegowską na rzecz Sowjelow.

Wykwintne pokoje do śniadań przy handlu de likatesów firmy „Zakopane”, ul. Akademicka 24.

ZMIANY W DEKRETACH PRASOWYCH.

Warszawa, 4. stycznia. (Tel. G. P.) W je. nym z ostatnich numerów „Dziennika Ust.” ukazały się rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej odnoszące się do zmian w dekretach prasowych. Zmiany te idą w tym kierunku, że na każdym czasopiśmie widnieć musi nazwisko redaktora odpowiedzialnego. Zostało również zastrzeżone pojęcie nieprawdziwych wiadomości i zniewagach, przy których rozstrzeżeniu za przestępstwo uważane będzie nie tylko niedbalstwo, ale i zwykła nieogledność.

ODŁOŻONA KONFERENCJA W SPRAWIE USTAWY DZIENNIKARSKIEJ.

Warszawa, 4. stycznia. (Tel. G. P.) Na dzień dzisiejszy (4. b.m.) zwołana została przez Min. Pracy konferencja przedstawicieli wydawców pism codziennych, oraz organizacji dziennikarskich dla ustalenia opinii w sprawie projektu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o stosunkach prawnych zawodu dziennikarskiego. Z powodu nieprzybycia przedstawicieli wydawców, z wyjątkiem wydawców 2 pism żydowskich, konferencję odłożono na 2 tygodnie.

POGORZENIE W STANIE ZDROWIA NOWACZYŃSKIEGO.

Warszawa, 4. stycznia. (Tel. G. P.) Stan zdrowia A. Nowaczyńskiego uległ wczoraj niespodziewanemu pogorszeniu. Pozostaje to w związku z komplikacjami z zapaleniem lewego oka.

Warszawa, 4. stycznia. (Tel. G. P.) Prowadzący śledztwo w sprawie napadu na A. Nowaczyńskiego podprok. Siewierski złożył wczoraj raport min. Meysztowiczowi i wicemin. Carowi. Szereg pism zapewnia, że prawdopodobnie w najbliższym czasie nastąpi pomyślny zwrot na drodze wykrycia sprawców.

GABINET FIGUR WOSKOWYCH.
(Do artykułu na str. 8-mej.)

NOWY NACZELNIK WYDZIAŁU M. S. Z.

Warszawa, 4. stycznia. (Tel. G. P.) Naczelnikiem wydziału Zachodniego MSZ., w miejsce hr. Romera, który objął stanowisko rady legacyjnego w Rzymie, został p. J. Lipski, jego zastępcą pułk. Tad. Lechnicki.

DWAJ SKUCI ZE SOBĄ BANDYCI ZGINĘLI POD KOŁAMI POCIĄGU.

Warszawa, 4. stycznia. (Tel. G. P.) Wczoraj w nocy w pociągu osobowym z Warszawy do Siedlec wjeżdżając pod eskortą policjanta 2 niebezpiecznych bandytów. Obaj byli z sobą skuci. W pewnej chwili otworzyli oni drzwi i usiłowali wyskoczyć w pełnym biegu. Policjant chciał jednego z nich zatrzymać, lecz drugi złożył się, znajdując się już na siopniu wagonu silną ciężarów pociągu za sobą towarzysza. Wskutek fatalnego upadku obydwaj więźniowie wpadli pod koła pociągu i podnieśli śmierć na miejscu.

16 WORKAMI DYNAMITU WYSADZONO REDAKCJĘ W POWIETRZE.

Nowy Jork, 4. stycznia. (Tel. G. P.) Na redakcję dziennika „Seranton Sun” w Pensylwanii wykonany został zbrodniczy zamach. Nieznani sprawcy podłożyli pod trzypiętrowy budynek redakcji w rozmaitych miejscach 16 worków dynamitu, które eksplodowały, niszcząc doszczętnie budynek. Trzy osoby odniosły ciężkie rany.

JANKESI NADWYREŻYLI REKĘ PREZ. COOLIDGE’OWI.

Waszyngton, 4. stycznia. (Tel. G. P.) Prezydent Coolidge musiał zawołać lekarza celem opatrzenia ręki. W dniu noworocznym przyjął prezydent życzenia od 3.300 obywateli, którzy zjawili się u niego. Według tradycji amerykańskiej Coolidge musiał uściśnąć rękę wszystkim tych obywateli, przez co nadwyrężył sobie żyły.

TRETORN
KALOSZE ŚNIEGOWCE
OBUWIE SPORTOWE
NAJLEPSZE GATUNKI

PRZY KUPNIE NALEŻY ZWRÓCIĆ BACZNĄ UWAGĘ NA POWYŻSZĄ
MARKĘ FABRYCZNĄ, ABY OTRZYMAĆ PRAWDZIWY TOWAR „TRETORN”

Повідомлення польського часопису «Gazeta Poranna» за 6 січня 1928 р. з гучним заголовком на першій сторінці щодо перебігу суду над отаманом О. Букишованим.

URL: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/199909/edition/188789/content>

Ймовірно остання прижиттєва фотографія Осипа Букишованого після арешту, 1933 р. Джерело: ЦДАГОУ, ф. 263. Український мартиролог XX століття. URL: https://um.archives.gov.ua/sites/default/files/24/img_263-1-49830.jpg

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок №1

Дата 19.09. 2024р.

10 – Б клас

Тема: Перша світова як виклик людському виживанню: жінки у війні, діти-сироти, біженці, військовополонені, скалічені солдати (Практичне заняття).

Мета:

- **навчальна:**
- сформувати уявлення про те, як війна змінила життя різних верств населення, які виклики постали перед ними, та якими були шляхи їхнього виживання (аналіз історичних джерел та порівняння з сучасними соціальними наслідками російсько-української війни); */інформаційна*
- **розвивальна:**
- формувати навички роботи з ілюстраціями; */інформаційна, аксіологічна*
- удосконалювати навички роботи з історичними джерелами, розвивати вміння самостійної роботи («Витяг із циркуляра штабу Київського військового округу до полтавського губернатора О. К. Багговута щодо виселення жителів з окупованих територій російської імперії, м. Київ, 12 лютого 1915 р.», «Витяг із статті «Сім вагонів дітей», опублікованої в газеті «Юго-Западный край», м. Вінниця Подільської губ., 13 вересня 1915 р.»); */логічна, інформаційна*
- формувати критичне мислення (на основі усних і письмових відповідей: аналіз карикатур Альберто Мартіні «Танець смерті», ілюстрацій, історичних джерел; робота з підручником, робота в парах); */логічна*
- розвивати в учнів уміння аналізувати й систематизувати матеріал, виділяти головне і другорядне, робити висновки та узагальнення (на основі опрацьованих історичних джерел: «Опис атаки під Ковелем у травні 1916 р.», «Уривок із спогадів Б. Грінштейна, який перебував у німецькому полоні в таборі Гальбе»; робота в парах); */логічна, інформаційна*
- розвивати навички роботи з поняттями («солдат», «біженці», «сирота», «військовополонений»); */логічна*

- **виховна:**

- виховувати усвідомлення себе частиною родини, народу, громадянства держави, людської спільноти в цілому (роль історії в житті людини та народу);/аксіологічна, особиста, громадянська

- формувати в учнів позитивне ставлення до навчально-пізнавальної роботи (на основі цікавої та пізнавальної роботи під час уроку по темі «Перша світова як виклик людському виживанню: жінки у війні, діти-сироти, біженці, військовополонені, скалічені солдати»);/аксіологічна, особиста

- виховувати в учнів інтерес до історії своєї країни, гуманізм, розуміння недопустимості порушення прав людини (порівнюючи умови утримання військовополонених під час Першої світової війни, на основі спогадів Б. Грінштейна та К. Левіна, з сучасним утримання українських військовополонених внаслідок російсько-української війни в Україні);/аксіологічна, особиста

- виховувати у школярів емпатію до постраждалих від війни та готовність брати участь у соціальній допомозі й волонтерській діяльності, спрямованій на підтримку людей у кризових ситуаціях;/аксіологічна

- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань (аналіз карикатур, ілюстрацій, історичних джерел);/мовленнєва

- виховувати в учнів повагу до людської гідності та стійкості в умовах воєнних випробувань, розуміння важливості співчуття і взаємодопомоги в суспільстві;/аксіологічна, громадянська

- сприяти усвідомленню важливості вивчення історії для розвитку особистості як активного члена суспільства (на основі розповіді про вплив Першої світової війни на життя цивільного населення);/аксіологічна, особиста

- виховувати розуміння цінності людського життя та важливості підтримки тих, хто постраждав внаслідок війни, як у минулому, так і сьогодні;/аксіологічна, особиста, громадянська

Тип уроку: комбінований урок.

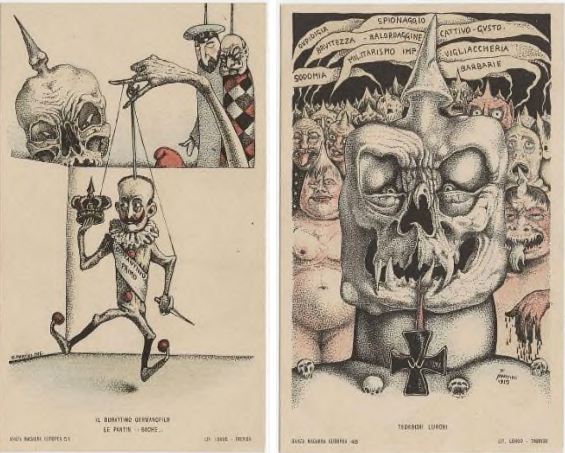
Обладнання: шкільний підручник з Історії України (рівень стандарту) 10 клас Струкевич О. К., мультимедійна презентація.

Основні терміни: «солдат», «біженці», «сирота», «військовополонений».

План уроку

1. Обличчям до обличчя: людські долі у вирві Першої світової війни.

До за Час у	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Взаємне привітання. Побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.		
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання		ПИСЬМОВЕ ЗАВДАННЯ: ➤ Визначте спільні та відмінні ознаки в завданнях і засобах окупаційної політики російської та австро-угорської влади щодо українців, їхніх природних прав? ➤ Заповніть таблицю «Основні операції Першої світової війни на теренах України впродовж 1914-1917 рр.». УСНА ВІДПОВІДЬ: ➤ Поясніть зміст висловів: «потрапити між молотом і ковадлом», «між двох вогнів», «з жару та в полум'я»? ➤ Поясніть, чому моральний стан бійця однаково вагомий як для колишньої, так і для сучасної української армії? ➤ Визначте з привітання ЗУР героям боїв за гору Маківку ті оцінки, які політики вважали найвагомішими? <i>«...Ви дали доказ, що український народ не зрікся своїх прав на самостійне життя та що він має волю й силу вибороти собі ті права кров'ю й залізом. Ви довели, що довголітня неволя не знизилася український народ до ряду покірних рабів, бо він виродив вас, борців за волю...»</i>	логічна інформаційна а аксіологічна хронологічна

3 ХВ	III. Мотиваційний етап	КАРИКАТУРА ➤ Сьогодні ми проведемо дослідження, присвячене впливу Першої світової війни на життя цивільного населення. Ми розглянемо такі аспекти, як роль жінок у війні, доля дітей-сиріт, проблеми біженців, життя військовополонених та тяжке становище поранених солдатів. <i>Інформаційна</i>	➤ Які емоції викликають у вас роботи Альберто Мартіні, присвячені Першій світовій війні? Як художник передає жах і страждання людей у своїх творах? ➤ Як ви вважаєте, чому тема «танцю смерті» була такою актуальною для художників того часу? ➤ Як ви вважаєте, чи достатньо ми знаємо про наслідки Першої світової війни для простих людей?	<i>аксіологічна логічна інформаційна</i>
3 ХВ	IV. Актуалізаційний етап		➤ Яку епоху, ми вивчаємо? ➤ Які її характерні риси?	<i>хронологічна логічна інформаційна</i>

20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	Проаналізуйте епізоди з життя учасників і жертв Першої світової війни, щоб зрозуміти, що таке війна для людини, чи відповідає вона її матеріальним і духовним потребам, чи звеличує вона людину, чи принижує. <i>Інформаційна</i>	ДИСКУСІЯ ➤ Перечитайте уривки з листів 18-річного солдата з таврійських степів А. Рубля. Визначте типові ознаки світогляду українського юнака, призваного в імперську армію. <i>«Не журітеся й сійте озимину, хазяйнуйте, укрийте хату... Тільки й сниться кожної ночі, ніби я дома й з дядьком Гараськом молотимо пшеницю, і такий він худий».</i> <i>«...Найзлішому ворогу не бажав би попасти в ці "окопи". Якби дав Бог, щоб ніколи в житті ніхто не потрапляв би в ці окопи й щоб навіть не знали, що таке окопи».</i>	<i>логічна інформаційна</i>
----------	-----------------------------------	---	---	---------------------------------

			<i>«Ви пишете, як я живу. Тут мене воші заїдають, хоч і часто собі білизну перу, але вони заводяться. Спимо в землянках, одним словом, усього доводиться... Яка ненависна війна...»</i> <i>«Ряди наші змішалися з вогнем і землею, і 23 травня, коли ми з криком “ура” добігали до неприятельських окопів, то я тільки пам’ятаю, що кулі й снаряди свистіли кругом, а люди падали. Проте скільки там було солдатів: на місце убитих і поранених усе нові й нові підбігали й також падали. Крики, стогін, рев снарядів і куль — усе це злилося в один гул. І коли все ж таки ми добігли до їхньої дротяної загороди, за якими були їхні окопи, то я одну за другою кинув усі свої чотири бомби в їхні окопи. А потім — у штики... Пам’ятаю, що штик схопленої мною гвинтівки після бомб працював у моїх руках страшно». «Переді мною все стало, як на долоні, і я згадав домашніх, тата й маму. Адже вони не знають, що я таким молодим переношу і за що. За що мене примушують убивати таких, як і сам, а потім страждати. Дорога сестрице, ти цього листа мамі не посилай» (Опис атаки під Ковелем у травні 1916 р.).</i> РОБОТА З ІЛЮСТРАЦІЯМИ ➤ Розгляньте подані ілюстрації. Порівняйте становище французьких, англійських та українських жінок у роки Першої світової війни.	<i>логічна інформаційна</i>
--	--	--	--	------------------------------------

Плакат часів Першої світової війни. Канада. 1915 р.

Жінки Великої Британії. Фото. 1914 р.

Українські біженки в Галичині. Фото. 1915 р.

У санітарному потязі. Франція. Фото. 1916 р.

РОБОТА В ПАРАХ

- Скориставшись документальним матеріалом, визначте, яким було життя біженців. Дайте відповіді на подані запитання.

1. Чи з власної волі українці залишали рідні краї?
2. Хто зазвичай виступав ініціатором виселення мешканців?

Витяг із циркуляра штабу Київського військового округу до полтавського губернатора О. К. Багговута щодо виселення жителів з окупованих територій російської імперії, м. Київ, 12 лютого 1915 р.

«Спешно. Гн-у полтавському губернатору. По приказанию главного начальника округа, сообщая Вашему Превосходительству для руководства: 1) что при выселении с неприятельской территории

*логічна
інформаційна*

			<i>местного населения, последнее должно водворяться не в Россию, а за пределами расположения наших войск; 2) отдельные подозрительные лица должны быть выселяемы в Сибирскую губернию; 3) при выселении во внутрь России целой партии таких лиц, об этом заранее должно быть уведомлено пограничное губернское начальство» (Зам. министра внутренних дел, ... генерал-майор Джунковский) (рос.).</i> Витяг із статті «На Волині», опублікованої в газеті «Неженец», м. Ніжин Чернігівської губ., 29 серпня 1915 р. <i>«I всюди в усіх цих потягах одна й та ж картина: заглянеш і не повіриш, як зуміло там поміститися стільки людей, з якими зусиллями стягували, куди лише можна, вузли, сумки, валізи... Майже біля кожного вагона групи русявих дитячих голівок. Піднімають назустріч личка й так безпечно-довірливо дивляться на вас ясні дитячі оченята. Й усміхаються: їм то що? Можливо, раді цій подорожі... А на місцях зупинок — загнані в залізничні тупики довгі вулиці темно-червоних товарних вагонів, чекають черги, щоб рушити далі. Поки ж мешкають у вагонах.</i> <i>I живуть самим справжнім чином: поставили столи, розклали й розвішали домашнє начиння. Вийшли пересувні квартири... Більшість вирушила в невідому путь-дорогу на вілілих «конячках». [...] Небо часто затягують важкі, сірі хмари. Холодний вітер бушує над покинутими рівнинами.</i>	
--	--	--	---	--

			<i>Ідуть дощі. [...] Станції наповнені біженцями, які терпляче очікують на вільні місця. Виїжджають одні, тягнуться інші. У метушні та штовханні нерідко губляться на станціях дітки».</i> Умови перебування біженців у таборі, містечко Кореневе Харківської губ., вересень 1918 р. <i>«У містечку Кореневі — 8000 біженців, щоденно прибуває по 200-300 осіб. Відправки ешелонами чи окремими вагонами немає. Табір — 24 ділянки по 500 осіб, кожен з них огорожений дротом, окремо головна вулиця й вулички між бараками. Землянки (ями — аришина) покриті землею та соломою. Печей немає, а вогнище — на землі. Без освітлення. Вихід з табору лише з дозволу німецьких санітарів, за непослух — кара. Хоча натовпи біженців тікають в округу в пошуках їжі та палива. Місце табору таке, що при можливості наступу більшовицьких банд він у першу чергу попадає під обстріл. Продовольство розраховане на 2000 осіб, а тому голодують усі — 8000. Санітарне й амбулаторне лікування налагоджене, і з 3 листопада починає роботу 70 ліжок Ферганського лазарета, огляд і допомога йде в основному від німецького санітарного персоналу [...]». Головний лікар санітарного поїзда [Підпис] (ЦДАВОУ, ф. 1035, оп. 1, спр. 2, арк. 18).</i>	
--	--	--	--	--

РОБОТА З ІСТОРИЧНИМ ДЖЕРЕЛОМ

- Прочитайте витяг із статті та визначте причини сирітства, з'ясуйте інші причини сирітства під час війни.

Витяг із статті «Сім вагонів дітей», опублікованої в газеті «Юго-Западный край», м. Вінниця Подільської губ., 13 вересня 1915 р.

«КРЕМЕНЧУК. 10 IX. Сюди доставлено 290 дітей уніатських священиків, убитих або заарештованих в Австрії. Серед дітей багато поранених».

«Правда ж, ви раптом починаєте чути в цьому спокійному поєднанні слів — плач, лемент, голосні й безмежно болісні скарги дітей? Сім вагонів одиноких дітей, сім вагонів невинних сиріт кричать про свою незрозумілу муку, б'ються в немовлячій тузі, розгублені, загнані, безпорадні... Який дивний, зворушливий, трагічний потяг!»

*логічна
інформаційна
аксіологічна*

Кучеряві голівки з блідістю схудлих щічок! І ці особливі величезні дитячі очі з німим запитанням!.. [...] І маленька телеграма, загублена на газетному листі початку блискучого століття — серед яких дикунів, у якому дрімучому лісі, у якої хижой породи звірів можна уявити собі гігантську процесію дитинчат, що втратили своїх батьків? Сім вагонів, ридають, лепечуть, стогнуть...»

24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ, о 5 ранку поділило ЖИТТЯ людей в Україні на «ДО» і «ПІСЛЯ»

- Використовуючи, інтернет-ресурси, документи міжнародних організацій, новинні повідомлення зберіть інформацію про становище дітей, які залишилися без батьківського піклування внаслідок російського вторгнення в Україну в 2022 році. **Звернути увагу на такі аспекти:**
 - ✓ Масштаби проблеми.
 - ✓ Причини осиротіння.
 - ✓ Допомога гуманітарних організацій.

- ✓ Проблеми депортації та вивезення дітей.
- ✓ Психологічна допомога.

РОБОТА З ІСТОРИЧНИМ ДЖЕРЕЛОМ

- Порівняйте умови утримання військовополонених під час Першої світової війни, на основі спогадів Б. Грінштейна та К. Левіна, з сучасним утримання українських військовополонених внаслідок російсько-української війни в Україні?

Уривок із спогадів Б. Грінштейна, який перебував у німецькому полоні в таборі Гальбе.

«Умови життя були в ньому жахливі... Катування, знуцання, голод, антисанітарні умови, епідемії призводили до високої смертності... Замість одягу на нас висіли лахміття, укриті вошами. Ми жили у вогких бараках без будь-якого освітлення. Довгими осінніми та зимовими

*логічна
інформаційна
аксіологічна
хронологічна*

*логічна
інформаційна
аксіологічна
хронологічна*

*вечорами, міняючись один з одним місцями, ми
грілися біля вбогої пічечки, яку самі побудували...
Усі наші помисли були направлені на те, аби
втамувати постійний голод, дочекатися
свободи...»*

Чи відомий вам цей діяч?

*Якщо так, то скажіть чи знаєте ви про історію
його втечі з полону в 1915 р.?*

*хронологічна
логічна
інформаційна
аксіологічна*

5 хв	VI. Систематизація знань		➤ Яку роль відігравали жінки під час Першої світової війни? Які зміни відбулися в їхньому становищі? ➤ Як війна вплинула на життя дітей, особливо сиріт? ➤ Які труднощі переживали біженці під час і після війни? ➤ В яких умовах утримувалися військовополонені? Який вплив це мало на їхнє здоров'я та психіку? ➤ Як війна вплинула на життя поранених солдатів? Яку медичну допомогу вони отримували?	<i>логічна інформаційна аксіологічна</i>
3 хв	VII. Висновки	<i>Роль жінок у війні суттєво змінилася. Вони взяли на себе чоловічі обов'язки, працюючи на виробництві, у медицині і т.д.</i> <i>Доля дітей-сиріт стала однією з найтрагічніших сторінок війни. Ті, хто втратив батьків, опинялися на вулиці,</i>		

		голодували і часто ставали жертвами хвороб. Сиротинці були переповнені, а умови утримання дітей були жахливими. <i>Проблема біженців</i> стала гострою для багатьох країн. Мільйони людей були змушені залишити свої домівки через бойові дії. <i>Життя військовополонених</i> було сповнене страждань. Вони утримувалися в жахливих умовах, часто голодували і зазнавали знущань. Епідемії, які спалахували в таборах для полонених, забирали тисячі життів. Наслідки війни відчувалися ще довгі роки після її закінчення. <i>/інформаційна</i>		
1 хв	VIII. Домашнє завдання		Створити блог або веб-сторінку, присвячену життю цивільного населення під час Першої світової війни. Зміст: ✓ Історичні факти, документи, фотографії. ✓ Власні роздуми та інтерпретації подій. ✓ Мультимедійні матеріали: відео, аудіо, графіка. Мета: Поширення знань про війну серед однолітків. Розвиток навичок роботи з інформацією та створення цифрового контенту.	